

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Hodnotová orientace dětí a její utváření

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

Prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.

Vypracovala:

Lucie Helisová, DiS.

Brno 2011

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Hodnotová orientace dětí a její utváření“ zpracovala samostatně a použila jsem jen literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.
Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně, dne 1. dubna 2011

.....
Lucie Helisová, DiS.

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji panu prof. PhDr. Blahoslavu Krausovi, CSc. za velmi užitečné postřehy a metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat svým kolegyním za podporu a svému příteli za trpělivost a pomoc při vyhodnocování dotazníkového průzkumu.

Lucie Helisová

OBSAH

Úvod	2
1. Hodnoty a hodnotová orientace	4
1.1. Hodnoty	5
1.2. Základní hodnoty evropské.....	10
1.3. Hodnocení a hodnotová orientace.....	12
1.4. Morálka	14
2. Charakteristika období dospívání.....	17
2.1. Vývojové teorie pro období dospívání.....	17
2.2. Biologické změny v dospívání.....	18
2.3. Psychické změny v období dospívání.....	19
2.4. Sociální změny v období dospívání	22
3. Kde se děti učí hodnotám.....	25
3.1. Dítě (žák) jako nositel hodnot.....	27
3.2. Rodina jako zprostředkovatel hodnot	29
3.3. Škola (učitel) jako zprostředkovatel hodnot	33
4. Průzkum hodnot a hodnotové orientace žáků 2. stupně ZŠ Slovan Kroměříž.....	37
4.1. Projekt průzkumu.....	37
4.2. Vyhodnocení průzkumu.....	40
Závěr	52
Resumé	54
Anotace	55
Seznam použité literatury	56
Seznam příloh	59

Úvod

Problematika hodnot a hodnotové orientace je velmi diskutovaným tématem. Není divu, vždyť hodnoty nám pomáhají zorientovat se ve světě, rozhodovat se a nést následky svého rozhodnutí. Současná doba však přináší řadu změn, kterým není snadné se přizpůsobit. Možná proto ztrácíme cit pro podstatné hodnoty a preferujeme hodnoty méně důležité, ale snáz dosažitelné. Dáváme tím příklad mladší generaci, dětem, které si naše vzory chování nevědomky osvojují. Máme právo si potom stěžovat, že nastupující generace si ničeho neváží, nemá patřičnou úctu nebo nechce za své činy přejímat zodpovědnost?

Bakalářská práce „Hodnotová orientace dětí a její utváření“ je věnována problematice hodnot a hodnotového žebříčku u žáků staršího školního věku. Pozornost je věnována také činitelům, kteří ovlivňují výběr hodnot a sestavení hodnotového žebříčku dospívajících. Období dospívání jsem si zvolila, protože si myslím, že právě v tomto období je důležité dětem předkládat ty správné hodnoty a protože mě zajímalo, zda jsou děti hodnotově orientovány jinak než většinová populace.

Cílem bakalářské práce je informovat o významu hodnot v lidském životě a zejména o důležitosti formování hodnotové orientace již od útlého věku. Chtěla bych zjistit, jaký je aktuální hodnotový žebříček dětí ve věku od 13 do 16 let na Základní škole Slovan s ohledem na specializaci třídy. K naplnění cíle jsem rozdělila bakalářskou práci na dvě části.

V teoretické části bakalářské práce vymezuji pojmy hodnota a hodnotová orientace. Upřesňuji jejich význam a způsob formování. Pozornost věnuji také otázkám morálky a struktury evropských hodnot. V další části textu charakterizuji období dospívání se zaměřením na nejvýznamnější změny tohoto období ve vztazích k sobě i okolí. Poslední kapitola je věnována prostředí, ve kterém se děti učí hodnotám. Prvním místem, kde by se hodnotám měly děti naučit, je rodina. Zprostředkovat během výchovy ty správné hodnoty patří mezi základní funkce rodiny. Dalším neméně důležitým prostředím je škola, ve které děti tráví většinu svého dne a kde jsou konfrontovány s hodnotami dospělých (učitelů) i vrstevníků.

V praktické části zpracovávám výsledky dotazníkového šetření mezi žáky Základní školy Slovan Kroměříž. Předmětem šetření je hodnotová orientace dětí a jejich přání, s ohledem na činitele ovlivňující stavbu hodnotových žebříčků v různých typech specializovaných tříd. Zároveň se v souladu s výsledky šetření pokusím nabídnout aktivity, kterými může škola přispět k formování správného hodnotového žebříčku u dospívajících.

Při zpracování teoretické části byla použita analýza dostupných materiálů. Všechny informační zdroje jsou uvedeny v seznamu literatury. Hodnoty a hodnotovou orientaci zjišťuji v praktické části pomocí dotazníkového šetření.

Téma hodnot a hodnotové orientace je velmi obsáhlé. Tato práce se zabývá pouze malou částí této problematiky. I přes skutečnost, že vliv médií na tvorbu hodnotové orientace je v poslední době stále častěji diskutován, věnuje se tomuto jevu pouze okrajově, stejně jako vlivu způsobu trávení volného. Práce pojednává o významu rodiny, školy a vrstevnických skupin pro utváření hodnotového systému jedince v období dospívání.

1. Hodnoty a hodnotová orientace

S rozvojem lidského myšlení a cítění, vědeckého poznání a náboženských představ se formuje i povědomí o tom, co je a co není dobré v lidském jednání a chování. Vytváří se jakýsi systém hodnot, který kopíruje vývoj lidské společnosti a odpovídá jejím aktuálním potřebám.

Specifika tvorby hodnot jednotlivých sociálních skupin a národů v různých historických epochách nám pomáhá pochopit axiologie. Termín axiologie pochází z řeckých slov axios – cenný a logos – slovo, je to tedy teorie hodnot nebo nauka o hodnotách.

Již v Antice můžeme najít první zmínky a pokusy o definování dobra a zla, dobrém mravním chování, ideálu a hodnotách. Učitelé moudrosti, tj. sofisté, řešili otázku, zda mravní pravidla a lidské hodnoty jsou nadpřirozeného charakteru nebo jsou závislé na stupni poznání a situaci, v níž se ocitají. Toto dilema rozsoudil až Platón, který proti těmto představám prudce vystoupil a následně přísně odlišil ideální svět od reálného. V ideálním světě existují ty nejvyšší hodnoty (dobro, pravda, krása) samostatně, kdežto v pozemském světě jsou pouhým odrazem, k ideálu se můžeme nanejvýš přiblížit. Pro Aristotela byl jedinec především občanem své obce, v jejímž rámci mohl uplatňovat své názory a potřeby – byl tedy omezen společenskými hodnotami, normami. Za nejvyšší hodnoty Aristoteles považoval spravedlnost a správný úsudek, které jsou nezbytné pro demokracii. U stoiků se poprvé objevil jako hodnota také cit, vztah k druhým lidem.

S nástupem křesťanství se do života člověka dostaly do popředí jiné hodnoty. Zejména rovnost všech lidí před Bohem, bez ohledu na rasu, pohlaví, věk či národnost, ale také zodpovědnost za své činy Bohu. Tato představa bránila především tomu, aby byly materiální statky považovány za nejdůležitější. Na křesťanské stupnici hodnot najdeme skromnost, obětavost, dobrou vůli, odpuštění, dobročinnost, vlídnost a odklon do svého nitra k nastoupení cesty sebezdokonalování.

Ideálem humanismu se stal všestranně a harmonicky rozvinutý člověk. Nejvyšší hodnotou tohoto období se proto stal život člověka a vzdělání. Pod heslem rovnost – volnost – bratrství se po celé Evropě rozběhla vlna národních obrozeneckých aktivit, ke vzdělání se přidalo vlastenectví. Období osvícenství nám zanechalo velké dědictví

v podobě Emanuela Kanta a jeho kategorického imperativu „Jednej tak, aby se maxima tvého jednání mohly stát všeobecným zákonem“. Z čehož vyplývá, že hodnotu má jen takové jednání, které je řízeno vědomím povinnosti a odpovědnosti.¹

Lidstvo během svého vývoje dospělo k vytvoření systému životních hodnot, které jsou všeobecně uznávány. Jsou založeny na společných představách o pojetí dobra a zla, a dávají každému člověku pocit vlastní důstojnosti a sebejistoty.

1.1. Hodnoty

„Hodnoty označují ideje nebo situace, o kterých existuje přesvědčení, že představují něco dobrého, žádoucího, něco, k jehož realizaci je třeba směřovat.“ (Rot, 1968)

„Hodnotami jsou žádoucí mezilidské vztahy a city.“ (Kučerová, 1996)

Všechno, co nás obklopuje, má určitou hodnotu. Hodnotu připisujeme věcem – materiálním i nemateriálním, lidem nebo činnostem. Přesto je hodnota mnohoznačné slovo. Něco jiného vidí pod pojmem hodnota pedagog, psycholog, politik nebo ekonom.

Podle pedagogického slovníku je hodnota subjektivní ocenění nebo míra důležitosti, kterou jedinec přisuzuje určitým věcem, jevům, symbolům, jiným lidem, aj. Hodnoty jsou osvojovány v procesu socializace.

Hodnota představuje specifickou psychickou kategorii, která tvoří poměrně stabilní trvalou strukturu osobnosti významnou pro individuální, sociální a historickou realizaci člověka a podle psychologického slovníku je to vlastnost, kterou jedinec přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním svých potřeb a zájmů.

Kučerová vidí hodnotu jako: „Nejen to, co je k životu nutné, potřebné a užitečné, ale i to, čeho si vážíme, co obdivujeme, co ctíme, i to, co milujeme, co je nám drahé, co je blízké našemu srdci.“² Zároveň rozděluje definici hodnot podle širšího a užšího smyslu: „Mluvíme-li o hodnotách, máme na mysli buď všechno, co přináší uspokojení, co uspokojuje naše potřeby a zájmy, nebo máme na mysli hodnoty v užším slova

---

¹ ROSENZWEIG, M. Životní hodnoty. Praha: Komenia, 1991. str. 9 -13

² KUČEROVÁ, S. Člověk, hodnoty, výchova. Prešov: ManaCon, 1996. str. 45

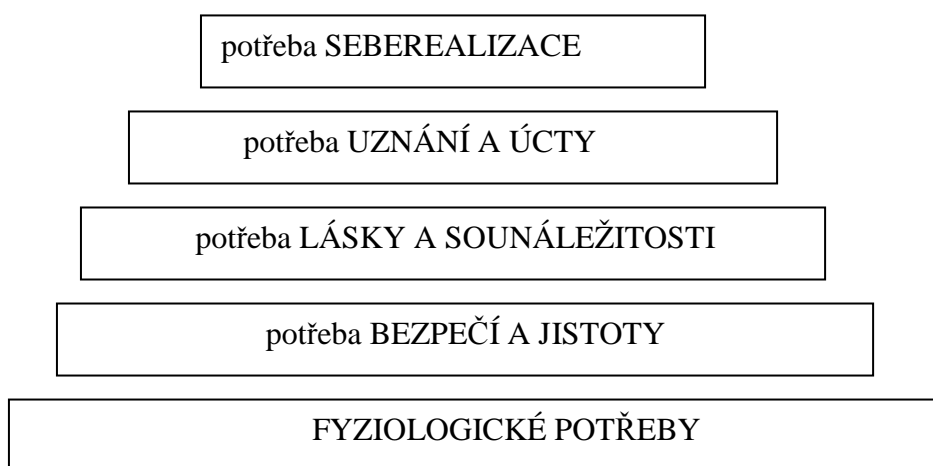
smyslu, základní kulturní kategorie, které odpovídají našim vyšším tendencím, normám a ideálům, zvláště sociálním, mravním, a estetickým.“³

Sociolog Popovic vymezuje hodnoty jako společenské standardy, kterými jsou regulovány činnost a chování lidí ve společnosti. Takto definované hodnoty staví do vztahu s normami. Hodnoty určují, co je třeba dělat, oceňovat, k čemu směřovat, zatímco normy regulují jak, tj. způsob chování při realizaci hodnoty.⁴

Významnou úlohu při volbě hodnot mají také naše zájmy, které jsou spojeny s našimi osobnostními vlastnostmi, vyjadřují náš vztah k okolí i sobě samému, a hlavně ovlivňují naše rozhodování o budoucím, profesním, životním zaměření.

To, co je pro jednoho hodnotou, nemusí být pro druhého. Hodnoty totiž úzce souvisí nejen se zájmy, ale také s potřebami jedince, s jejich uspokojováním – s mírou, zvolenými prostředky i způsobem. Potřeby se v průběhu života mění, vyvíjejí se, vznikají a zanikají. Americký psycholog A. H. Maslow (1918 – 1970) rozvinul teorii, podle které má člověk pět základních potřeb. Tyto lze znázornit pomocí pyramidy.

Obr. 1 Maslowova pyramida potřeb

Z pyramidy potřeb vyplývá, že níže položené potřeby jsou důležitější a jejich aspoň částečné uspokojení podmiňuje vznik vývojově vyšších potřeb.

Fyziologické potřeby jsou základními potřebami člověka a patří mezi ně: dýchání, hlad, regulace tělesné teploty, spánek, vylučování, sexuální potřeby. Jakmile jsou tyto

³ KUČEROVÁ, S. Člověk, hodnoty, výchova. Prešov: ManaCon, 1996. str. 65

⁴ CAKIRPALOGLU, P. Psychologie hodnot. Olomouc: Votobia, 2004. str. 355

uspokojeny, začnou se projevovat potřeby bezpečí a jistoty – bydlení, zaměstnání, rodina, ochrana před násilím. Ve třetí vrstvě najdeme sociální potřeby – přátelství, láska, budování mezilidských vztahů, potřeba někam patřit. Výše umístěné potřeby se realizují po naplnění všech předešlých a ne vždy jich musí být dosaženo, jsou to potřeby úcty a uznání – v kolektivu, v rodině. Na samém vrcholu pyramidy stojí potřeba seberealizace – osobní rozvoj, snaha být tím nejlepším možným člověkem.⁵

„Hodnoty se stávají tou nejdůležitější mírou vztahu jedince k vlastnímu světu, která v procesu testování reality sjednocuje citové prožívání, potřeby, cíle a racionální usuzování člověka.“⁶

Vývoj hodnot determinuje individuální charakteristika jedince (vlastnosti, tendence inklinovat k určitému typu chování, cílevědomá aktivita) a průběh socializace. Dalším determinantem jsou sociální podmínky - primární rodina, životní styl, sociální původ nebo identifikace s vrstevníky a jejich zájmy. Neméně důležitým determinantem jsou historické podmínky a denní realita, která ovlivňuje mnohá dlouhodobá stanoviska.

Klasifikace hodnot

a) podle Kučerové

S. Kučerová (1927) je česká filosofka a pedagožka zabývající se otázkami hodnot, mravní a estetickou výchovou. Kučerová dělí hodnoty podle dimenze, v nichž člověk prožívá sebe i okolní svět, na hodnoty přírodní, na civilizační a duchovní.

1) Hodnoty přírodní:

- hodnoty vitální, životní – jsou výrazem tendence udržet a prosadit život jedince, druhu jako součást přírody (tělesné blaho, odpočinek, potřeba pátrat, potřeba družít se,...)
- hodnoty sociální – jsou projevem vztahu k druhému člověku (potřeba patřit k někomu, někam, milovat a být milován)

---

⁵ NAKONEČNÝ, M. Základy psychologie osobnosti. Praha: ManagementPress, 1993.

⁶ ČAKIRPALOGLU, P. Psychologie hodnot. Olomouc: Votobia, 2004. str. 297

2) Hodnoty civilizační

- zbavují člověka závislosti na přírodě, umožňují mu vytvářet materiální kulturu „jsou podmínkou i výsledkem společenské výroby a organizace“ (komunikace, stupeň rozvoje ekonomie, technologie, poznání, společenské zkušenosti)

3) Hodnoty duchovní

- jsou projevem vztahu k sobě samému, tvoří se v okruzích sebereflexe, sebepojetí, seberegulace (hledání smyslu života, morálka, životní názor,...)

b) podle Frankla

V. E. Frankl (1905 - 1997) byl rakouský neurolog a psychiatr, který založil logoterapii. Frankl dělí hodnoty podle možností, jak dát životu smysl na hodnoty zážitkové, tvořivé a postojové.

1) Zážitkové hodnoty

- poskytují nám radost a potěšení (hudba, umění, láska, snaha realizovat se v určitém vztahu)

2) Tvořivé hodnoty

- vyjadřují životní styl, projevujeme vlastní aktivitu, přetváříme okolí

3) Postojové hodnoty

- nalézání smyslu dané situace, vyjadřují naši základní orientaci (postoj k životu, práci, k sobě samému, k překonávání překážek)⁷

c) podle Rosenzweiga

M. Rosenzweig (1926) dělí hodnoty na materiální a duchovní. Materiální mají čistě praktický charakter a jsou hmotného rázu, kdežto duchovní mají mravní ráz.

Dále dělí hodnoty na primární a sekundární. Primární hodnoty jsou takové, které bezprostředně souvisí s uchováním našeho života (zdraví, prostředky k obživě, život s druhými lidmi). Dosažení sekundárních hodnot závisí na zajištění primárních, patří sem zábava, cestování, aj.

---

⁷ FRANKL, V.E. Člověk hledá smysl: úvod do logoterapie, Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1994. str. 73-74

Poslední dělení, které Rosenzweig uvádí, jsou hodnoty osobní, které se vztahují k vlastnímu chování a jednání a společenské hodnoty jako je svoboda, život ve společnosti, aj.⁸

Hodnoty ovlivňují naši zaměřenost, volbu cílů, prostředků i způsob činnosti. Vyjadřují se v postojích, které k něčemu zaujímáme. Hodnoty nejsou otázkou několika dnů nebo týdnů, ale dlouhodobou záležitostí. Přesto se v průběhu života mění, vyvíjejí, vznikají a zanikají. Jiné hodnoty má manažer, jiné pedagog, dítě nebo důchodce. Velkou roli hraje také prostředí, v jakém se jedinec snaží uplatnit – rodinné, profesní, mezi vrstevníky.

Podle Rosenzweiga šíře hodnot, s nimiž se ztotožňujeme, vyjadřuje i šíři našeho pohledu na svět a schopnost chápat mnohotvárnost života. V čem tedy spočívá význam hodnot?

Význam hodnot

Podle Gulové význam hodnot spočívá v první řadě ve vytváření společenských závazků mezi lidmi, dále v působení na identitu, v usnadnění orientace ve složitých životních situacích, ve vytváření jistoty ve vzájemném styku mezi lidmi. Hodnoty jsou důležitým spojovacím prostředkem mezi generacemi a mohou ochraňovat potřebné, nemocné, bezmocné aj.⁹

Prokešová vidí význam hodnot zejména pro výchovu. Úlohou výchovy by mělo být vedení člověka k hledání a vytvoření si pravých hodnot, aby se nestal pouhým pasivním členem materiální konzumní společnosti.¹⁰

McGuire dělí funkce hodnot na individuální a společenské. Individuální funkce spočívají v adaptaci na fyzické a sociální prostředí a v překonávání vlastní existence (sebezdokonalování, seberegulace, rozvoj myšlení, morálka). Společenská funkce spočívá zejména v sociální integraci, kde je důraz kladen na stabilitu, kontrolu, kohezi, prevenci deviantního chování a v sociální racionalizaci, která slouží k ospravedlnění společenských zájmů. Přičemž individuální a společenské funkce se navzájem prolínají, doplňují a ovlivňují.¹¹

---

⁸ ROSENZWEIG, M. Životní hodnoty. Praha: Komenia, 1991 str. 14-23

⁹ STŘELEČ, S. Studie z teorie a metodiky výchovy II. Brno: PdF MU, 2006. str. 36

¹⁰ PROKEŠOVÁ, M. Dítě, radost a výchova. Ostava: OU PdF, 2003. str. 38

¹¹ CAKIRPALOGLU, P. Psychologie hodnot. Olomouc: Votobia, 2004. str. 402

1.2. Základní hodnoty evropské

Každý z nás uznává jiné hodnoty. Pro někoho je nejdůležitější domov, rodina, láska, pro jiného svědomitost, pracovitost a spolehlivost, poctivost nebo víra. Kdyby se však každý řídil jen svými hodnotami, nastal by chaos. Lidstvo během svého vývoje postupně vytvářelo určitou stupnici životních hodnot, které byly a jsou všeobecně uznávány napříč rasami, národy i sociálními skupinami. To jsou hodnoty společenské, které tvoří rámec všem individuálním žebříčkům a které jsou víceméně stabilní. Jejich odmítání narušuje vztahy mezi lidmi. I evropská kultura má takový rámec hodnot, který ji provází napříč staletími a má základ v antickém racionalismu a tradici židovsko - křesťanského náboženství. Do tohoto rámce patří hodnoty kulturní, primární (životně nezbytné), občanské a individuální.

Kulturní hodnoty

Kulturní hodnoty jsou materiální i duchovní povahy: knihy, sochy, hrady, obyčeje. Nejdůležitější ovšem je, aby se v minulosti vytvořené hodnoty staly součástí života (buť v modifikaci). K tomu přispívá vzdělání, hodnota, která má velký význam zejména v době růstu techniky a styků s jinými národy.

Ke kulturním hodnotám patří také vztah k přírodě. Příroda je hodnotou, kterou je třeba chránit. Vypěstovat si k ní citlivý a hlavně zodpovědný přístup. Člověk by si měl uvědomit, že je součástí přírody a ne její „pán“, a pokusit se napravit nebo alespoň omezit hrubé zásahy do životního prostředí.

Primární životní hodnoty

Za primární hodnoty považujeme takové, které úzce souvisí se zachováním života, tj. zdraví, dostatek spánku, pocit bezpečí, společný život s druhými lidmi, dostatek prostředků k obživě, s nímž souvisí i potřeba vlastnictví – vztah k majetku.

V současné době se mnoho lidí soustřeďuje víc na hodnotu mít než být. Potřeba vlastnit se tak stává cílovou hodnotou pro dosažení osobního štěstí. Lidé se orientují na dosažení krátkodobých cílů, dlouhodobé odsouvají do neznáma. Rosenzweig uvádí, že nadbytek hmotných statků vede k životu, ve kterém zaniká smysl pro vyšší hodnoty.

Proto je důležité, „aby se spotřební hodnoty nestaly samy o sobě cílem, ale aby byly chápány jako prostředek k dosahování vyšších životních hodnot.“¹²

Hodnoty občanského života

Nejvyšší politickou hodnotou je občanská svoboda, která je v mnohých zemích deklarována ústavou. Svoboda člověka zaručuje možnost volby, zároveň s tím i odpovědnost nést následky svých rozhodnutí. Mnoho lidí si ji ani neuvědomuje, bere ji jako samozřejmost, ale stačí se podívat zpět do historie a zjistí, že takovou samozřejmostí zase nebývala.

Zároveň se svobodou osobní zajišťují demokratické státy i svobodu svědomí, tj. hlásit se k jakémukoliv náboženství a světovému názoru.

K hodnotám, o které by měl usilovat každý člověk, patří hlavně zachování míru, ochrana životního prostředí, boj proti nouzi a hladu, proti nesnášenlivosti, nakažlivým chorobám, ponižování lidské důstojnosti. Snahou každého občana by měla být tolerance, solidarita a vlastenectví.

Hodnoty individuálního života

Hodnoty individuálního života jsou hodnoty mravní, v nichž se odráží náš pohled na to, co je v životě nejdůležitější. Např. potřeba sounáležitosti – přátelství, lásky, jsou podmínkou pro vytváření širších mezilidských vztahů. Základem je zdravé pojetí sama sebe. Stejně jako empatie, tolerance, míra porozumění, důvěra, spolehlivost aj.

Další velmi významnou individuální hodnotou je vztah k sobě samému – seberealizace.

Potřeba seberealizace je naplňována prací (hrou, zájmovou činností aj.). Práce rozvíjí komunikační dovednosti, charakter, myšlení, schopnost navazovat kontakty – rozvíjí celou osobnost. Pro mnohé je práce smyslem života, předpokladem úspěchu a ocenění. „Hodnoty vytváří taková práce, která má smysl, která přináší užitek ostatním a nám osobní uspokojení. Ta nám dává vědomí důležitosti a významnosti.“¹³

V neposlední řadě sem můžeme zahrnout i víru (v Boha). Víra nabízí způsob, jak přijímat chod věcí a událostí kolem, dává lidem sílu překonat různé překážky,

¹² ROSENZWEIG, M. Životní hodnoty. Praha: Komenia, 1991. str.15

¹³ ROSENZWEIG, M. Životní hodnoty. Praha: Komenia, 1991. str. 18

je zdrojem naděje. Každý člověk v něco věří – a nemusí to být jen Bůh – v pravdu, poznání, moudrost, sebe sama. Víra je nejdůležitější v okamžicích, kdy hledáme smysl události, která se stala, smysl života.¹⁴

„V čele společenského a mravního pokroku stáli vždy lidé, kteří dávali přednost takovým hodnotám jako je spravedlnost, svoboda a pravda před úzce osobními.“¹⁵

1.3. Hodnocení a hodnotová orientace

Člověk je díky svým poznávacím schopnostem jediný živý tvor, který je kromě myšlení schopen také hodnocení. Věci samy o sobě většinou žádnou hodnotu nemají, jsou naprosto bezcenné až do doby, než jim člověk nějakou hodnotu vyjádří. Proto je hodnocení velmi důležitou součástí lidského života. Vyjadřuje postoj jedince ke světu, k lidským výtvorům, k ostatním lidem, ke společnosti. Na základě hodnocení si člověk vytváří hodnoty, které ovlivňují jeho život.

Psychologický slovník definuje hodnocení jako psychickou činnost či klasifikaci jevů, které nelze exaktně změřit, protože vždy obsahuje subjektivní vlivy hodnotitele.

„Člověk hodnotí vztahy, do nichž je zaklíněn. Vyrovnává se uvědoměle se světem, měří je svými představami o tom, co a jak by mělo být.“¹⁶

V sociologickém slovníku je hodnocení definováno jako poznávací, citové a direktivní. Hodnocení dává řád a směr ustavičnému toku lidských činů a myšlenek.

„Hodnotit znamená volit mezi kvalitami, vybírat, dávat přednost a odmítat na základě určitých kritérií, standardů a vzorců.“¹⁷

Během hodnocení přidáváme nebo ubíráme na významu něčeho, někoho. Významem hodnocení je, že si díky němu člověk vytváří postoje, přístup ke skutečnosti a na základě toho určitým způsobem jedná.

---

¹⁴ ROSENZWEIG, M. Životní hodnoty. Praha: Komenia, 1991. str. 14 - 23

¹⁵ ROSENZWEIG, M. Životní hodnoty. Praha: Komenia, 1991. str. 7

¹⁶ KUČEROVÁ, S. Obecné základy mravní výchovy. Brno: UM, 1990. str. 21

¹⁷ KUČEROVÁ, S. Obecné základy mravní výchovy. Brno: UM, 1990. str. 60

Proces hodnocení má několik složek:

- 1) kognitivní složka hodnocení se skládá z vědomostí o objektu, pojetí osoby,
- 2) emocionální prožitek je základem každého vztahu, emoce získává na významu tím, že je zaměřena k danému objektu,
- 3) konativní složka hodnocení zahrnuje tendence k naplnění určité hodnoty, tj. určitý způsob chování.¹⁸

Výsledkem hodnocení jsou hodnoty, které jsou zpracovány srovnáváním a postupně jsou skládány v hodnotový systém podle osobní významnosti. Každý člověk má svůj hodnotový systém, jímž se řídí ve svém jednání a uvažování. Není podstatné, zda si svůj hodnotový žebříček uvědomuje, či jedná spíše intuitivně. Čím je hodnotový systém ucelenější a čím více se pojí s celkovou osobností, tím větší vliv bude mít na chování jedince.¹⁹ Člověk si tedy vytváří určitý řád, v zájmu vlastní integrace. Tímto si na sebe bere jisté povinnosti a ukládá si jistá omezení.

„Základnu hodnotové orientace tvoří různé specifické preference, přesvědčení a názory týkající se konkrétních jevů“.²⁰

Hodnotový vývoj jedince probíhá prostřednictvím různých společenských subjektů a jejich hodnotových systémů. Hodnotový systém jedince je odrazem jeho sociálního pole. Jak se proměňuje pole, tak je ovlivňován hodnotový systém dospívajícího.²¹

Podle Saka rozhodující činitelé při tvorbě hodnotového systému jsou:

- materiální podmínky života,
- vliv sociálních a výchovných institucí (rodina, média, škola, aj.),
- vliv politicko – ekonomické sféry dané společnosti,
- individuální zvláštnosti (pohlaví, věk, dosažené vzdělání, profese, aj.).

Jedinec vytváří svůj hodnotový systém na základě vlastní zkušenosti, většinou prostřednictvím funkcionálního (nepřímého) působení. Takto přebírá jedinec hodnoty od dospělých, kteří se vědomě nesnaží o tento vliv, nebo si tento vliv ani nepřejí.

---

¹⁸ CAKIRPALOGLU, P. Psychologie hodnot. Olomouc: Votobia, 2004. str. 346 - 352

¹⁹ VACEK, P. Rozvoj morálního vědomí žáků. Praha: Portál, 2008. str. 102

²⁰ CAKIRPALOGLU, P. Psychologie hodnot. Olomouc: Votobia, 2004. str. 315

²¹ SAK, P. Proměny české mládeže. Praha: Petrklíč, 2000. str.39

Vliv funkcionálního působení má větší význam než intencionální (přímý) vliv, který se realizuje cíleně ve škole či ve volnočasových zařízeních.²²

Osvojování hodnotového systému jedincem má dvě stránky:

- a) individuální proces – individualizace hodnotového systému společnosti
- b) společenský proces – dynamizace hodnotového systému společnosti

Individuální, soukromý hodnotový systém si nosí každý s sebou. Měl by být v souladu s osobnostní charakteristikou jedince, aby jedinci přinášel uspokojení. Dalším požadavkem je určitá dynamičnost a hlavně reálnost.²³ Společenský hodnotový systém je kodifikován v materiálních a duchovních výtvorech společnosti, v dějinách a ve vědomí a jednání lidí.²⁴

1.4. Morálka

„Vaše chování je morální, když se po něm cítíte dobře. Když se cítíte špatně, chovali jste se nemorálně.“
(Ernest Hemingway)

Morálka (z latinského „moralis“ – charakter, správné chování) je soubor principů, které řídí chování lidské společnosti, popřípadě se jím většina společnosti řídí. Tyto principy jsou založeny a hodnoceny na základě posuzování dobra a zla.

V užším smyslu lze morálku chápat jako vnitřní mravní kodex, víru jedince, jeho přesvědčení. Kučerová pojem morálka definuje ve vztahu k mravnosti: „Rozlišujeme mravnost (praxe reálných činů, vztahů, institucí) a morálku (soubor pravidel pro lidské jednání, které se pokládá v daném místě a čase za žádoucí a závazné).“²⁵

Morálka tedy reguluje lidské vztahy – vztahy k přírodě, ke světu, člověka k člověku a člověka ke společnosti.

---

²² SAK, P. Proměny české mládeže. Praha: Petrklíč, 2000. str. 37-38

²³ HOMOLA, M. Motivace lidského chování. Praha: SPN, 1972. s. 210

²⁴ SAK, P. Proměny české mládeže. Praha: Petrklíč, 2000. str. 38

²⁵ KUČEROVÁ, S. Člověk, hodnoty, výchova. Prešov: ManaCon, 1996. str. 81

Teorie morálního vývoje

Cakirpaloglu ve své knize Psychologie hodnot uvádí, že každý rozvoj morálního vědomí musí podléhat vývoji poznávacích procesů a principům sociálního učení. Podpořil tím Piagetovu teorii o vývoji vztahu k pravidlům. Tento proces dělí Jean Piaget do dvou období – heteronomní a autonomní morálky. Období heteronomní morálky definuje jako interval, kdy jedinec dokáže situaci hodnotit jen z jednoho úhlu pohledu (nejčastěji svého), pravidla respektuje jako něco neměnného a daného zvenčí a trest bere jako nutnou odplatu za špatnost, vinu posuzuje podle následků. Naproti tomu jedinec s autonomní morálkou se zajímá i o jiné úhly pohledu na věc, zajímá jej jiný názor, pravidla chápe jako něco, na čem je možno se dohodnout a vinu posuzuje podle záměru, ne podle následku. Změny ve vývoji morálního vědomí Piaget podmiňuje určitým stupněm intelektuálního rozvoje, zkušenostmi s vrstevnickými, zj. rovnocennými vztahy, a nezávislostí na omezujícím nátlaku dospělých autorit.²⁶

Lawrence Kohlberg vychází ze stejného předpokladu jako J. Piaget. Morální vývoj podle jeho teorie prochází složitějším procesem, než u Piageta. Kohlberg dělí úroveň morálního vývoje na tři – předkonvenční, konvenční, postkonvenční – přičemž každá úroveň má ještě další dvě stádia. Předkonvenční morální úroveň je úrovní většiny dětí do 9 let, některých adolescentů, dospívajících a dospělých kriminálních živlů. Konvenční úroveň je úrovní většiny adolescentů a dospělých v naší společnosti i ostatních společnostech. Postkonvenční úroveň dosahuje menšina dospělých, obvykle teprve po 20. roce života.²⁷ Předkonvenční úroveň lze definovat jako období poslušnosti dítěte, jeho snaze vyhybat se trestům, na konci této úrovně dochází k individualismu a účelovosti v jednání – úsilí o odměnu, ocenění, pochvalu. Na konvenční úrovni se jedinec orientuje na vzájemné vztahy, sociální shodu a dohodu, snaží se druhým přizpůsobit, dochází k orientaci na zákon a řád, respektování společenského systému. Jedinec, který dosáhl postkonvenční úrovně, se orientuje na legální společenskou smlouvu, respektuje práva jedince, etické principy a hlavně vlastní svědomí.

---

²⁶ VACEK, P. Rozvoj morálního vědomí žáků. Praha: Portál, 2008. str. 9 - 17

²⁷ VACEK, P. Rozvoj morálního vědomí žáků. Praha: Portál, 2008. str. 26-29

Oba uvedení autoři se shodují, že období přechodu z jednoho stadia morálky do druhého je v první polovině období staršího školního věku, tedy věk mezi 11. a 13. rokem. Z toho vyplývá, že toto období je rozhodující pro charakterovou a hodnotovou transformaci od heteronomie k autonomii – zmíněné procesy jsou podpořeny radikálními změnami ve vztahu dítěte vůči morálním požadavkům okolí.²⁸

V první kapitole je v krátkosti zmíněn vývoj hodnot v jednotlivých historických epochách. Dozvídáme se také jednotlivé názory na charakteristiku a význam pojmů hodnota, hodnotová orientace a hodnotový žebříček, ať v souvislostech individuálních nebo společenských. Na rozdíl od individuálních, společenské hodnotové žebříčky jsou kodifikovány v materiálních i duchovních výtvorech lidstva. My jsme součástí odkazů evropské kultury, proto za své přejímáme hodnoty Antiky, humanismu, židovsko-křesťanského náboženství a samozřejmě také historických odkazů vývoje evropské společnosti. To se odráží i v pojetí morálky, jakéhosi individuálního svědomí, kterým je veden každý člověk od počátku svého vývoje.

---

²⁸ CAKIRPALOGLU, P. Psychologie hodnot. Olomouc: Votobia, 2004. str. 386

2. Charakteristika období dospívání

J. Langmeier dělí období dospívání (pubescenci) na dvě fáze. V první fázi, tzv. prepuberty (11-13 let) se objevují pohlavní znaky, patrné zejména u dívek. U chlapců je viditelné urychlení růstové křivky. Druhá fáze vlastní puberty (13-15 let) končí pohlavní dospělostí.²⁹

Ve své publikaci *Vývojová psychologie* (2000) M. Vágnerová definuje první období dospívání jako pubescenci, která trvá od 11-15 let. Toto dělení použiji i při zpracování následující kapitoly.

Období dospívání (pubescence) trvá od 11 – 15 let a je přechodem mezi dětstvím a dospělostí, dobou zásadních změn. Nejvýznamnější změnou je proměna vlastního těla. Objevuje se impulzivita v jednání, která zapříčiňuje nestálost a nepředvídatelnost reakcí, rozkolísanost nálad dospívajícího jedince. Vlivem hormonálních změn mívají pubescenti problémy s koncentrací. Zároveň se objevuje nový způsob myšlení - abstrakce. Problémy s koncentrací a nový způsob myšlení, ale také větší nároky učitelů na žáky druhého stupně, se odráží ve školní práci pubescentů. V tomto období dochází k emancipaci od vlivu rodičů a růstu významu vrstevnických skupin v životě pubescenta. Dospívání je spojeno se získáváním prvních zkušeností s partnerskými vztahy, objevují se první lásky a první sexuální zážitky. Důležitým mezníkem je ukončení povinné školní docházky a s ní spojená volba budoucího povolání, které určuje budoucí sociální postavení. Všechny tyto změny ovlivňují faktory biologické, psychické i sociální.

Nejvýznamnější změny jsou shrnuty v Příloze 1 – Vývojová tabulka pro období dospívání.

2.1. Vývojové teorie pro období dospívání

Typické proměny v tomto období jsou interpretovány různými teoriemi.

Jean Piaget (1896 – 1980) významný švýcarský psycholog, který zkoumal vývoj kognitivních procesů. Dospívání je pro něj obdobím formálních operací – pubescent je schopen uvažovat abstraktně v různých rovinách.

---

²⁹ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. str. 143

Sigmund Freud (1856 – 1939) rakouský lékař a psychiatr. Svoji koncepci vývojové teorie založil na uspokojování sexuálních pudů. Dospívání je fází genitální, tzn. dochází k oživení sexuálního pudu a přesunu od sebelásky k lásce. Pubescent již neusiluje o uspokojení sama sebe, ale snaží se o navazování vztahu, ve kterém může něco dávat.

Erik Erikson (1902 - 1994) německý psycholog, který svoji teorii založil na psychologických rozporech každého vývojového období jedince. Pokud se jedinci nepodaří tento rozpor vyřešit, může to zabránit dalšímu vývoji, nebo dokonce vést k patologickým změnám v osobnosti. Dospívání je charakteristické hledáním vlastní identity a bojem s nejistotou a pochybnostmi o sobě a svém postavení ve společnosti.³⁰

2.2. Biologické změny v dospívání

Postupným zrání centrální nervové soustavy dochází ke změnám v činnosti endokrinních žláz. Hypofýza zvyšuje v těle hladinu hormonů, které ovlivňují ostatní žlázy. Například dřev nadledvinek produkuje hormony, které jsou zodpovědné za prudkou a nestálou povahu citů.

Charakteristickým znakem tohoto období je akcelerace růstu. Pro první fázi je typický intenzivní růst končetin a trupu, ke konci období se růst končetin zpomaluje. Růst se zastavuje kolem 16. roku u dívek, u chlapců kolem 18. roku. Tělo získává dospělou podobu. Postupně se vyvíjejí vnitřní orgány a svaly co do síly i velikosti. Zlepšuje a stabilizuje se fyzická výkonnost. Hmotnost mozku se ustaluje. Naproti tomuto masivnímu rozvoji, srdce roste mnohem pomaleji a proto dochází k poklesu krevního tlaku. Pubescenti cítí zvýšenou potřebu odpočinku.³¹

Pubescenti velmi významně prožívají tělesnou proměnu jako významný projev dospívání. Vzhled je důležitou součástí identity. Jakákoliv změna, aspoň v počátečních obdobích, nabourává pocit jistoty. Subjektivní význam tělesných proměn je založen na představě o atraktivitě zevnějšku, psychické vyspělosti jedince a reakcích okolí

---

³⁰ VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie – dětství, dospělost a stáří. str. 209-210

³¹ VÍZDAL, F. Vývojová psychologie. IMS Brno, 2009 z přednášek

na tuto změnu. Tělesná atraktivita má v tomto období zvýšenou sociální hodnotu, proto se pubescent zaměřuje na svoje tělo, oblečení, účes a celkovou úpravu.

Fyzické a psychické dospívání nemusí probíhat stejným tempem. Fyzické proměny jsou patrné na první pohled zejména u dívek. Dívka touto změnou může „trpět“ a snaží se rostoucí prsy schovat pod volné oblečení. Nebo naopak se může začít chovat „vyzývavě“ a v tom případě mnohdy nastupuje předčasný sexuální život a všechna s ním spojená rizika.³²

2.3. Psychické změny v období dospívání

Kognitivní vývoj

Oproti předchozímu období, kdy byl jedinec vázán na konkrétní realitu a s ní spojené myšlenkové operace, si pubescent osvojuje nový způsob myšlení. Účinněji manipuluje s informacemi, protože již dokáže uvažovat systematictěji. Nespokojí se s jednou variantou řešení, realitu bere jen jako jednu z mnoha možných variant.

Hypoteticko-deduktivní způsob myšlení s sebou přináší nejistotu, zároveň však otevírá nové lákavé možnosti. S tím je spojená i změna ve vnímání časové dimenze. Pubescent se neorientuje pouze na přítomnost, ale začíná uvažovat o budoucnosti. V období dospívání je časté denní snění nebo únik do fantazijních představ, když realita nenabízí vhodnou variantu řešení. Pubescent začíná uvažovat pružněji, osvojuje si schopnost interpretovat pozorované skutečnosti v jejich kontextu. Dospívající bývají natolik očarováni touto novou skutečností a genialitou svých myšlenek, že nejsou ochotni přiznat omyl. Ulpívání na jednom názoru je jejich obranou proti vznikající nejistotě, kterou s sebou přináší abstrakce i nové vnímání času.

Nástup formálních myšlenkových operací umožňuje nový způsob morálního hodnocení, dovoluje nahlížet na sebe sama jakoby zvenku, analyzovat a posuzovat svoje pocity. Toto je patrné zejména ke konci období, kdy jsou pubescenti schopni velmi racionálně posoudit svoje klady a zápory ke vztahu k plnění zadaného úkolu.

Na druhém stupni dochází k přechodu na náročnější výuku, proto by se pubescent bez osvojení myšlenkových a paměťových strategií neobešel. V učivu si hledá logickou

---

³² VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie – dětství, dospělost a stáří. str. 211 - 214

souvislost, která by mu usnadnila orientaci, zapamatování a vybavení si získaných informací. Tento proces je podmíněn vývojem vnímání. V období dospívání se rozvíjí zejména vizuální vnímání, roste slovní zásoba a celková výrazová schopnost. Pubescent je schopen rozeznat různá sociální pole, ve kterých se pohybuje a přizpůsobit tomuto poli řečový kód a způsob vystupování.

Dochází k rozvoji oblasti zájmů. Zájmy se vztahují ke sportu, četbě, hudbě, filmům a divadelním představením. V období pubescence dochází i k prvním vážnějším pokusům o literární, hudební nebo výtvarnou tvorbu. Zájemem se často stávají spíše dobrodružné až fantaskní náměty. Objevuje se úmyslný odpor k doporučené školní literatuře a klasické vážné hudbě jako výraz touhy odlišit se od dospělé společnosti.

Emoční vývoj

Vlivem hormonálních změn dochází u pubescentů ke kolísavosti emočního ladění. Mají tendenci reagovat přecitlivěle i na zdánlivě běžné nebo nevýznamné podněty. Sám dospívající bývá mnohdy výkyvy překvapen, protože nedokáže svoje pocity a reakce vysvětlit. To je dáno nezralým sebeovládáním. Pubescenti reagují přecitlivěle a vztahovačně. Jejich reakce jsou velmi prudké, ale krátkodobé, a tak je velmi těžké předvídat jejich reakce. Mají jakousi představu „imaginárního publika“, které se neustále dívá a pozoruje právě je – proto mají pubescenti zvýšenou potřebu se neustále předvádět a upozorňovat na sebe.³³

Důležitým mezníkem v období dospívání je postupná emancipace z přílišné závislosti na rodině. Pubescent postupně přemísťuje svoje citové vztahy na jiné. Toto přemísťování citových vztahů je doprovázeno přeháněním rozdílů, které dospívající spatřuje v názorech, hodnotách, chování a zájmech rodičů na jedné straně a nových osob, k nimž se přiklání na straně druhé.

V dospívání se objevuje jistá uzavřenost, která je dána neochotou projevovat svoje city a pocity navenek. Pubescent se obává nepochopení, nebo výsměchu svého okolí. Významnou roli hraje párové přátelství, které se nemusí řídit hodnotami dospělých ani hodnotami vrstevnické skupiny. Takové přátelství bývá psychickou oporou a velmi usnadňuje emancipaci pubescenta od rodiny.

---

³³ VÁGNEROVÁ, M. Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy. Praha: Karolinum, 2001. str. 61-66

Rozvoj identity (sebepojetí)

Pubescence je obdobím, kdy jedinec pracuje na utváření své identity. Zprvu je poznání sama sebe komplikováno rozpornými city, které bývají velmi kritické. Ke konci období je pubescent schopen posoudit své klady, zápory, schopnosti a meze. Dokáže si ujasnit vlastní osobnostní charakteristiky a budoucí (vytoužené) společenské role. V procesu hledání identity je velmi důležité stádium kolektivní identity, která funguje jako podpora vytvářející se individuální identity. Toto období je také velmi důležité pro vytváření identity mužské či ženské, pro uspokojivé převzetí pozdějších základních rolí manželských a rodičovských. Vlivem změny v hodnocení časové dimenze se mění i základní psychické potřeby. Zejména potřeba jistoty se transformuje na potřebu seberealizace a otevřené budoucnosti. Pocit, že pubescent nemá otevřenou budoucnost, může být zdrojem mnoha osobnostních krizí a patologií.

Sexualita

Po počátečním ostychu a vytváření striktně jednopohlavních skupin se prosazuje zájem o druhé pohlaví. Vytváří se smíšené skupiny. Objevují se milostná psaníčka, první platonické lásky, potřeba vzbudit zájem u druhého pohlaví. Kolem 14. roku mají dospívající sklon k flirtování a koketování. Začínají více dbát o svůj zevnějšek – oblečení, účes, celkovou úpravu. Pubescenti se mezi sebou chlubí různými zážitky, které jsou často zveličovány nebo dokonce smyšleny.

Předčasné zahájení sexuálního života v tomto období souvisí s rizikovými aktivitami jako jsou alkohol, drogy, kouření. Příčina předčasného zahájení sexuálního života může být v nedostatečné emoční opoře v rodině, nepřítomnosti vřelého, pečujícího a podporujícího vztahu rodičů k dítěti, špatným školním prospěchem, chudobou rodiny, traumatickým zážitkem z dětství, ale také tlakem vrstevnické skupiny.³⁴

---

³⁴ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2006. str. 155 - 159

2.4. Sociální změny v období dospívání

V období pubescence se rozvíjí se sociální poznávání. Pubescent již nehodnotí lidi podle toho, jak se jeví, ale podle toho, jací jsou, protože je schopen integrovat informace o druhých do celkového dojmu. Formuje se také sociální inteligence, tj. schopnost interpretovat projevy chování, sociální citlivosti a empatie.

Období dospívání je charakteristické vytvářením vlastní identity. Tento proces je velmi úzce spojen s emancipací od rodiny. S přibývajícím věkem jedince klesá význam rodiny a roste význam a vliv vrstevnické skupiny, která napomáhá vytvoření sebepojetí a usnadňuje přechod z rodiny do společnosti. Dospívající si může dovolit vymanit se z rodinných pout, pokud má zázemí jinde. Zároveň je toto období důležité pro převzetí rolí ve společnosti, zejména partnerských a profesních. Role, které si pubescent získá ve skupině vrstevníků, má pro něj větší význam, protože závisí na jeho individuálních kvalitách a není tedy dána automaticky jako v rodině. Získaná pozice ve vrstevnické skupině může být startovní pro budoucí postavení ve společnosti.

Vztahy s dospělými v období dospívání

Vztahy s dospělými bývají v této době konfliktní. Dospívající se již nepovažuje za dítě a snaží si ujasnit a vyhranit svou pozici ve světě dospělých. Touží po nezávislosti a snaží se odlišit – v chování, způsobu vyjadřování, oblékání i hodnotách. Konflikty většinou vznikají kolem specifických pravidel, příkazů a zákazů, které dospívající pokládá za příliš omezující a neodůvodněné. Pubescent odmítá podřízenou roli a je ochoten se dohadovat s autoritou, ne proto, aby ji pokořil, ale aby se jí vyrovnal. Vyžaduje rovnoprávnost, a proto bývá k dospělým velmi netolerantní. Dospívající si cení takových autorit, které nezdůrazňují svoji nadřazenost, oceňuje dobrou náladu, smysl pro humor, pochopení, ochotu vyslechnout si názor a stabilitu v reakcích dospělých. Tím jsou pro ně dospělí vzorem a zdrojem jistoty.

Učitel jako představitel společnosti dospělých ztrácí své výsadní postavení. Pubescent v tomto období zaujímá spíše roli oponenta. Role žáka v období pubescence ztrácí na významu, přesněji řečeno, školní prospěch ztrácí na významu, protože je považován za hodnotu dospělých. Dospívající má tendenci se příliš nenamáhat. Větší nápor nejasného a nesrozumitelného učiva odmítá, protože narušuje

jeho osobní jistotu. Často zpochybňuje význam školních znalostí, které považuje za samoučelné. Dochází ke konfrontacím s učitelem, většinou na symbolické úrovni, formou vtipů a přezdívek.³⁵

Vrstevníci a jejich role v období dospívání

Vrstevnícká skupina v období dospívání je referenčním modelem. Z toho vyplývá i zvýšení tlaku na rodiče ke zrovnoprávnění pozic s ostatními pubescenty. Objevují se věty typu: „Ale Pavel může!“, „To není spravedlivé, všichni ostatní...“

Vrstevnícká skupina slouží jako vzor a zdroj sociálního učení. Příslušnost ke skupině je dána konformitou, která může být patrná na první pohled – účes, oblečení a styl života. Skupina si vytváří svoje normy, které se do určité míry odlišují od norem platných ve společnosti, protože dospívající mají potřebu vytvořit si vlastní pravidla, které jim poskytnou pocit jistoty. „Normy, platné ve skupině dospívajících, bývají radikální, nekompromisní, se sklonem k extrémnímu hodnocení a řešení situace. Jsou takové proto, že v této době splňují předpoklad jednoznačnosti a srozumitelnosti, který posiluje jistotu.“³⁶

Pozice a role ve skupině je pro pubescenta velmi významnou součástí identity. V rané fázi dospívání převažuje sklon vytvářet jednopohlavní skupiny, protože mají větší vnitřní stabilitu a organizovanost. Vzniká potřeba „intimního párového přátelství“, kde mohou navzájem sdílet nejsoukromější pocity a nemusí se podřizovat skupinovým normám.

Role spolužáka je nezbytná sociální zkušenost, která signalizuje dosažené sociální kompetence. Třída jako sociální skupina je významný činitel, který ovlivňuje vývoj sociálního poznání, chování, některých trvalých rysů osobnosti a identitu. Ve třídě se učí navazovat kontakty, prosazovat se, spolupracovat, schopnosti sebeovládání, nové způsoby komunikace. Třída je místo pro přijetí norem skupiny, ideálů a hodnot. Ve třídě dostává pubescent kladné i záporné zkušenosti, snadněji může saturovat své potřeby seberealizace, sebeprosazení, pokud je třídou přijat a má přijatelnou pozici. Spolužáci mohou být zdrojem jistoty, opory a bezpečí, ale také frustrace. Pokud nezískal pubescent výhodnou pozici ve skupině, může se realizovat jinde,

---

³⁵ VÁGNEROVÁ, M. Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy. Praha: Karolinum, 2001. str. 244

³⁶ VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie – dětství, dospělost, stáří. Praha: Portál, 2000. str. 245

např. v zájmových kroužcích, v umění nebo ve sportu. Oblíbenější jsou ti, kteří snadněji navazují sociální kontakty a jsou spontánnější.

Typické chování ve třídě je sdílení, podpora a nápodoba, předvádění se a vytahování, soupeření, žalování, posmívání se nebo agrese. V období dospívání roste význam norem stanovených třídou, komunikace mezi spolužáky je typická používáním slangových a hrubých výrazů. Pubescenti využívají těchto výrazových prostředků ze snahy na sebe upozornit.³⁷

Druhá kapitola seznamuje čtenáře s obdobím dospívání, které je plné dramatických změn ve všech oblastech pubescentova života. Změny se objevují ve fyzickém vzhledu, v duševních a emocionálních pochodech, v rolích, které jedinec dosud zaujímal, ve vztazích k sobě, k dospělým, k vrstevníkům. Vnímání těchto změn je závislé i na prostředí, ve kterém se dospívající pohybuje, přejímá hodnoty, postoje a formuje si vlastní hodnotový systém.

---

³⁷ VÁGNEROVÁ, M. Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy. Praha: Karolinum, 2001. str. 255

3. Kde se děti učí hodnotám

„Výchova se stále snaží uchovat vše, co má hodnotu a stojí za to, aby bylo mladším generacím předáno a zabránilo tak ‚ztrátě paměti národa,‘. (Blahoslav Kraus, 2001)

Prostředí

Prostředí je prostor, který vytváří podmínky pro život člověka. Každé prostředí má dvě stránky. Stránka materiální (prostorová, věcná) je definována hmotným vybavením prostředí. Osobnostně-vztahová stránka je tvořena lidmi, kteří se v daném prostředí nacházejí a jejich vzájemnými vazbami.

Jedinec je prostředím, ve kterém vyrůstá a žije, ovlivňován více než přímou výchovou. Je to dáno tím, že prostředí působí na jedince nezáměrně, spontánně a přirozeně, aniž si jedinec tento vliv uvědomuje. Vlivy prostředí mohou jednání člověka podpořit nebo mu být překážkou, přímo ho formovat a motivovat. Prostředí sehrává důležitou úlohu v procesu socializace i výchovy. Prostředí, ve kterém výchova probíhá, je vždy kulisou. Jeho funkce je tedy situační. Zároveň platí, že jedinec je schopen přizpůsobovat své chování a jednání podle typu prostředí. Prostředí má tedy i funkci výchovnou.³⁸

Socializace

Člověk je součástí společenského systému. V určitých situacích a záležitostech se proto musí přizpůsobit normám ve společnosti. Tato pravidla a vzorce chování si osvojuje v procesu socializace.

Na socializaci můžeme nahlížet z různých pohledů. Pedagogika vnímá socializaci jako vývoj osobnosti, který je podmíněn přímými i nepřímými vlivy ostatních členů společnosti. Psychologie definuje socializaci jako proces, který se uskutečňuje vzájemným působením v sociálním prostředí. Z pohledu sociologie se jedná o jakési

---

³⁸ KRAUS, J., B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. str. 66-78

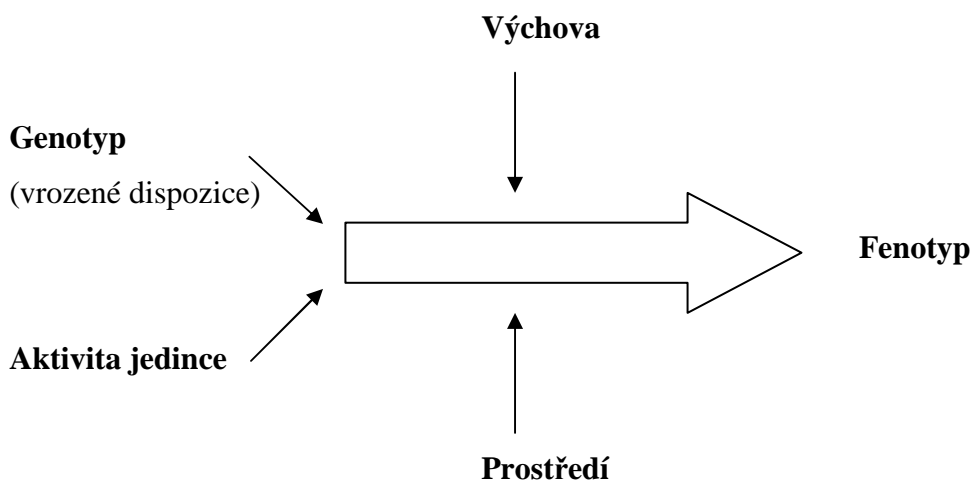
zespolečenštění, jehož výsledkem je přijetí společenských hodnot a vypořádání se s normami a vzory chování.³⁹

Socializace je proces:

- postupné přeměny člověka jako biologické bytosti na bytost společenskou,
- začleňování jedince do společnosti,
- osvojování si určitých sociálních rolí, pravidel soužití, způsobů chování,
- celoživotní a nahodilý.⁴⁰

Každý jedinec se narodí s jistými dispozicemi (změny v prenatálním období) a genotypem (soubor vlastností získaných početím). V průběhu svého vývoje je ovlivňován výchovou (přímou i nepřímou), prostředím i vlastní aktivitou. Na základě působení těchto činitelů dosahuje jedinec očekávaného vnějšího projevu (fenotyp) v daném stádiu vývoje. Kraus ve své publikaci *Základy sociální pedagogiky* shrnuje činitele ovlivňující proces socializace do následujícího grafu (obr. 2).

Obr. 2 Činitele ovlivňující proces socializace

³⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. Kapitoly ze sociální pedagogiky a psychologie. Brno: Paido, 1998.str. 72

⁴⁰ KRAUS, J., B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. str. 59-60

Nejvýznamnějšími socializačními činiteli jsou:

- rodina,
- výchovně-vzdělávací instituce,
- vrstevníci,
- hromadné sdělovací prostředky,
- vlastní aktivita jedince, jeho vrozené dispozice.

Socializace tedy může probíhat v různých prostředích (v rodině, ve škole, na pracovišti, ve volnočasových organizacích,...), na odlišných úrovních (primární socializace, resocializace, deviantní socializace) a pod vlivem různých činitelů.

3.1. Dítě (žák) jako nositel hodnot

V období dospívání se formuje vztah k hodnotám. S hodnotami se pubescent setkává ve formě společenských očekávání různých skupin, s nimiž je ve styku. Hodnotový systém jedince se vytváří v souladu s hodnotovým systémem společnosti. Z tohoto systému si ale dospívající vybírá jen některé hodnoty, kterými pak obohacuje svůj hodnotový systém. Zároveň si tvoří svou hierarchii na základě vlastních zkušeností.

Proces tvorby hodnotového systému začíná zaznamenáním hodnoty, následuje její rozpoznání a přijetí. Přijetí je provázeno přemýšlením o hodnotě. Výsledkem je zařazení nové hodnoty do vlastního hodnotového žebříčku. Postupem času se dospívající dostává do fáze, kdy své chování začíná regulovat podle osobního hodnotového systému, který mu pomáhá při rozhodování.⁴¹

Na hodnoty a postoje dospívajícího působí motivace ze strany dospělých. Pubescent ovšem takovou motivaci přijímá pouze v případě, že dospělého uznává jako vzor, nebo si cení některé jeho vlastnosti. Tímto vzorem může být rodič, učitel, soused, kamarád, ale i filmový hrdina.

---

⁴¹ TAXOVÁ, J. Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání. Praha: SPN, 1987. str. 144

K přenosu hodnot dochází v každodenních situacích a dospívající se s nimi musí určitým způsobem vyrovnat. Obecně můžeme říct, že proces ovlivňování výběru hodnot může být dvojího charakteru. Cílevědomé působení a přenášení hodnot na pubescenta se záměrem vstřípit mu danou hodnotu nazýváme působení intencionální. Nejčastějšími subjekty tohoto působení jsou rodina, škola a ostatní výchovně-vzdělávací instituce. Na utváření hodnotového systému působí i hodnoty, které jsou skryty v jednání dospělých. Většina dospělých si tento vliv na dospívajícího neuvědomuje nebo dokonce si ho ani nepřeje. Dospívající si z jednání dospělých vybírá hodnoty, ale přitom nechce být poučován a vychováván. Hodnoty přejímá od svých vzorů většinou nápodobou a nevědomě, proto je mnohdy funkcionální působení mnohem důležitější a často má na stavbu hodnotového systému silnější vliv.⁴²

Dalším důležitým činitelem při tvorbě hodnot je volný čas. Z výchovných důvodů je žádoucí, aby způsob trávení volného času u dětí a dospívajících podléhal pedagogickému ovlivňování. „Dospívající potřebují poznávat svět, orientovat se v něm i zasahovat do jeho dění. Zajímají se o všechno možné, neví, co by udělali dříve a chtějí si vše vyzkoušet. Hledají takové činnosti, které odpovídají jejich předpokladům, v nichž by vynikli a dosáhli uspokojení. Podněcování a usměrňování jejich zájmové činnosti tvoří předpoklad pro budoucí profesní orientaci, formuje osobnost jak v oblasti volní a citové, tak intelektuální.“⁴³

Způsob odpočinku, zábavy a rekreace ovlivňuje psychohygienu jedince. Hodnotné a trvalé zájmy pozitivně ovlivňují partnerské vztahy, výchovu dětí a pohodu v rodině. V souvislosti se zájmovou orientací dospívajícího může kvalitně strávený volný čas přispět k rozvoji vstřícného postoje k lidem, potřeby vzdělávat se, schopnosti spolupráce, sebepoznání, pravidelné saturace a seberealizace. V opačném případě může dospívající inklinovat k rizikovému chování (nuda a s ní spojená delikvence, drogy,...).

Trávení volného času je stále více spojováno s médií. Média se stala důležitým socializačním faktorem, který má výrazný vliv na chování jednotlivce i společnosti, na utváření životního stylu a na kvalitu života vůbec. Masové sdělovací prostředky se staly nepostradatelnými při vzdělávání, výchově, socializaci i multikulturní výchově. Pomáhají utvářet duchovní svět a hodnotovou strukturu každého z nás. Největší nebezpečí působení médií spočívá v tom, že prezentují virtuálně vytvořený

---

⁴² SAK, P. Proměny české mládeže. Praha: Petrklíč, 2000. str. 38-39

⁴³ NĚMEC, J. Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium. Brno: Paido, 2002. str. 24

svět jako realitu. Přirozené prostředí je tak vytěsňováno. Trávení volného času ve společnosti médií nabízí možnost jejich využívání bez přítomnosti druhých lidí a podporuje pasivní charakter trávení volného času, navíc vytváří příležitosti a situace, které v životě jedince mohou absentovat.⁴⁴ Přesto je vliv médií na rozvoj osobnosti velmi individuální. Nejdůležitější je ochraňovat před účinkem médií především jedince, kteří mají tendenci napodobovat sociálně nežádoucí jednání filmových hrdinů.⁴⁵

Volný čas pubescenti nemusí trávit jen doma u počítače nebo u televize, ale venku s vrstevníky. Jako členové skupiny mají možnost ukázat, co se naučili tím, že se zapojují do aktivit skupiny. V rámci skupiny většinou platí vztahy rovnoprávnosti, přesto často dochází ke konfrontacím názorů, které jedinci získali ve svých rodinách nebo ve škole. Během vývoje skupiny si jedinci mohou osvojit různá pravidla a vzory chování, prožít mnoho společných zážitků a zejména uspokojit potřebu sebeuplatnění a pocit nezávislosti na dospělých. To má značný vliv (kladný i záporný) na rozvoj jejich osobnosti.

Primární socializace probíhá v rodině. Hlavní úlohou socializačního procesu v rodině je příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života a položení základů schopnosti vstupovat do sociálních vztahů. Později, ve výchovně vzdělávacích institucích si jedinci v sociální interakci osvojují modely chování, které jim umožňují rozhodovat se samostatně a nezávisle v různých životních a profesních situacích.⁴⁶

3.2. Rodina jako zprostředkovatel hodnot

„Učit děti uznávat základní morální hodnoty je nejdůležitější a nejefektivnější způsob výchovy, jakým můžeme přispět k tomu, aby se v životě cítily šťastné.“

(Eyerovi, 2000)

---

⁴⁴ SAK, P. Proměny české mládeže. Praha: Petrklíč, 2000. str. 165

⁴⁵ KRAUS, J., B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2001. str. 127-128

⁴⁶ KRAUS, J., B. Člověk, prostředí, výchova. Brno: Paido, 2001. str. 57

Tradiční pojetí rodiny jako manželství muže a ženy s cílem vychovávat děti ustupuje v současnosti do pozadí. V postmoderní společnosti můžeme rodinu definovat jako „institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby.“⁴⁷

Hlavním smyslem rodiny je vytvářet stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života jejich členů. Rodina je považována za nejdůležitější převodní mechanismus pro přenos hodnot – je tedy základním socializačním činitelem.⁴⁸

Funkce rodiny

Rodina naplňuje několik základních funkcí, tj. úkolů, které plní nejen vůči svým členům, ale také vůči společnosti. Mezi základní funkce rodiny patří nejen funkce biologicko-reprodukční, sociálně-ekonomická, socializačně-výchovná, ochranná, emocionální, ale také zprostředkování zábavy, rekreace a odpočinku.

S ohledem na zaměření své práce se podrobněji zmíním pouze o sociálně-ekonomické a socializačně-výchovné funkci.

Sociálně – ekonomická funkce

Přerozdělování v rámci rodiny má významný sociální charakter. V rámci rodiny se rozhoduje o využití materiálních a finančních prostředků, investic a výdajů. Základy „finanční gramotnosti“ se tedy jedinec může naučit již v rodině. Podstatnou roli hraje, zda dostává kapesné a jak s ním nakládá a jak se podílí na chodu domácnosti.

Socializačně – výchovná funkce

Hlavním úkolem socializačního procesu v rodině je příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života. Rodina klade základy pro rozvoj dovedností účastnit se sociálních činností, vstupovat do sociálních vztahů a vytvářet nové, které jsou podmínkou nejen vlastního rozvoje, ale také rozvoje společnosti.

Oba rodiče jsou představiteli možného partnerského vztahu, modelem pro osvojování sociálních rolí ženy a muže, matky a otce. Otec reprezentuje vnější svět,

---

⁴⁷ KRAUS, J., B. Člověk, prostředí, výchova. . Brno: Paido, 2001. str. 78

⁴⁸ KRAUS, J. .B. Teorie výchovy. Brno: IMS, 2006. str. 26

méně často se zajímá o osobní zájmy a problémy svého dítěte, zejména pak v době dospívání.⁴⁹

Podstata výchovné funkce současné rodiny spočívá v:

- celkové stimulaci psychického terénu,
- utváření vhodných osobnostních a emocionálních předpokladů,
- utváření mravních rysů (čestnost, cílevědomost, vytrvalost, úcta k lidem, pravdomluvnost, sebeovládání,...),
- podílu na utváření vztahu dítěte k lidem, k práci,
- spolurozhodování při volbě povolání,
- vytváření základů vztahu dítěte ke kráse, umění a životnímu prostředí,
- výchově zdravotní, tělesné, ekologické, sexuální, asertivní,...

Cílem výchovy jedince v rodině je prvotní rozvoj schopnosti navazovat společenské kontakty, přizpůsobovat se požadavkům a situacím, se kterými se setkává ve škole, mezi vrstevníky a v profesním životě.⁵⁰

Specifika rodinné výchovy

To, co se dítě naučí v rodině (ve smyslu pozitivním či negativním), má na dítě a dospívajícího mnohem větší vliv než cokoli, co se může naučit ve škole. Jak jsem již zmínila výše, dítě i dospívající nejvíce získá nápodobou a nevědomky. Z tohoto důvodu přejímá i hodnoty, které mu rodiče mnohdy ani předat nechtěli.

Každá výchova v rodině má svá specifika, která se odvíjí od věku a vzdělání rodičů a charakteru jejich vzájemného vztahu. Má tedy individuální a neprofesionální charakter. Rodiče používají různé metody, které nemusí být v souladu s rozvojem individuální celistvé osobnosti, často preferují ve výchově krátkodobé cíle. Přesto je toto působení relativně stabilní a dlouhodobé. Mezi dítětem a rodičem je silná citová vazba, která ovlivňuje zejména rozvoj charakterových a emočních předpokladů a z tohoto důvodu má výchova intimní charakter.⁵¹

---

⁴⁹ KRAUS, J., B. Člověk, prostředí, výchova. Brno: Paido, 2001. str. 80-82

⁵⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. Kapitoly ze sociální pedagogiky a psychologie. Brno: Paido, 1998. str. 59

⁵¹ KRAUS, J., B. Teorie výchovy. Brno: IMS, 2006. str. 26

Rodinné prostředí

Rodinné prostředí vytváří podmínky pro život rodiny. Mezi znaky optimálního rodinného prostředí patří vnitřní stabilita rodiny, její nenarušená a přirozená struktura, kulturní atmosféra – aktivní životní styl, civilizační standard.

Rodinné prostředí ovšem ovlivňují různé podmínky:

a) demograficko-psychologické podmínky

– můžeme sem zařadit působení otcovského, mateřského, prarodičovského vzoru, sourozenecké konstelace,...

b) materiálně – ekonomické podmínky

– závisí na zaměstnanosti rodičů, zařazení rodiny ve společnosti, individuální spotřebě rodiny, vlivu techniky a technologie na život rodiny,...

c) kulturně – pedagogické podmínky

– sem patří hodnotová orientace rodičů, vzdělání rodičů, míra pedagogizace rodinného prostředí,...

„Rodina má hlavní odpovědnost za výchovu svých dětí. Od určitého věku dětí však nemůže rodina zabezpečit komplexní a multikulturní rozvoj dítěte svými vlastními silami a je v tomto směru odkázána na spolupráci s jinými specializovanými institucemi. Škola a ostatní výchovné instituce odpovídají vždy jen za některou dílčí oblast výchovy a ani v těchto případech není jejich parciální odpovědnost zcela autonomní. Rodiče například spolurozhodují o výběru vzdělávací instituce pro své dítě, ovlivňují vztah ke vzdělání vůbec, v některých případech platí školné, významně působí při volbě povolání dětí...“⁵³

V rodině se vytváří základy povahových vlastností, návyků a modelů chování. Během výchovy je v rodině ovlivňována zejména složka konativní a emotivní, kdežto ve škole převládá v rámci výchovné funkce proces vzdělávání, tedy ovlivňování kognitivní funkce.⁵⁴

⁵² KRAUS, J., B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2001. str. 86-87

⁵³ KOLLEKTIV AUTORŮ. Kapitoly ze sociální pedagogiky a psychologie. Brno: Paido, 1998. str. 57

⁵⁴ KRAUS, J., B. Teorie výchovy. Brno: IMS, 2006, str. 26

3.3. Škola (učitel) jako zprostředkovatel hodnot

„Škola ovlivní další rozvoj dětské osobnosti, způsob prožití celého zbývajících dětství...“
(Marie Vágnerová, 2001)

Škola jako socializační činitel zprostředkovává potřebné normy, znalosti, schopnosti a dovednosti. Vychovává podle určitých jasně definovaných cílů, učí kompetence, které společnost na základě stávajících sociálně ekonomických podmínek považuje za cenné a užitečné. Socializační procesy probíhající ve škole jsou ovlivněny i mimoškolními podmínkami. Děti totiž prošly před nástupem do školy procesem socializace v rodině s rozdílnými normami, hodnotami a způsoby chování.⁵⁵

Úkolem pedagoga je dávat žákům a mladistvým orientační zaměření. Proto by měl učitel uznávat hodnotový systém v souladu se společenskými požadavky. Měl by být schopen a připraven jednat podle těchto hodnot jednat a tím je předávat žákům, kteří, vystaveni jeho chování, vědomě či nevědomě vnímají a obohacují svůj hodnotový systém.

Učitel a jeho osobnost

Formování učitelovy osobnosti je spojeno již s rodinnou výchovou. Důležité je pěstovat lásku k druhým lidem, vztah k práci, k dětem, dovednost plánovat a organizovat si práci během dne. Učitel by měl oplývat pedagogickým talentem, jakýmsi druhem mistrovství, které si během praxe vybuduje.

Schopnosti nutné pro výkon pedagogické profese:

- diagnostické, poradenské a konzultativní,
- srozumitelně vyložit učivo, vyjadřovat se jasně,
- neustále si rozšiřovat obzory,
- organizovat, plánovat a zhodnotit vlastní činnost,
- získat si autoritu,
- tvořivě a kreativně myslet.

---

⁵⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. Kapitoly ze sociální pedagogiky a psychologie. Brno: Paido, 1998. str. 76

Aby dospívající respektovali autoritu učitele, musí je v jeho povaze něco zaujmout. Žáci, a studenti vůbec, si na učitelích nejvíce cení upřímnosti, spravedlnosti, důslednosti a stálosti v chování. Tyto vlastnosti dospívajícím pomáhají orientovat se v novém prostředí s pocitem jistoty. Učitel by měl umět žáky zaujmout a namotivovat, aby i ta nejobyčejnější práce nebo učivo byly zajímavé a to vyžaduje nejen hodně pedagogického optimismu, kreativního myšlení a porozumění, ale i lásku k pedagogické práci a žákům. Nezbytnou součástí profese učitele je celoživotní vzdělávání, k čemuž má vychovávat i svoje žáky. Mezi žákem a učitelem by měla panovat pozitivní atmosféra, tj. vzájemný respekt a tolerance.⁵⁶

Vzdělávací oblasti a obory zaměřené na formování hodnot a postojů

S hodnotovou výchovou by se měli žáci setkávat ve škole pravidelně v rámci všech vzdělávacích oblastí a oborů Rámcového vzdělávacího programu (RVP) pro základní vzdělávání.

RVP pro základní vzdělávání definuje několik průřezových témat, která by měla přispívat k celostnímu vzdělávání žáků a pozitivně ovlivňovat proces utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků. Podle RVP pro základní vzdělávání jsou těmito důležitými tématy:

1) Osobnostní a sociální výchova

Smyslem výchovy je pomáhat každému žákovi utvářet praktické životní dovednosti tak, aby našel vlastní cestu k životní spokojenosti, která vychází z dobrých vztahů k sobě samému i k dalším lidem. Rozvíjí základní dovednosti dobré komunikace a umožňuje získat základní sociální dovednosti pro řešení složitých situací a konfliktů. Napomáhá primární prevenci sociálně patologických jevů a škodlivých způsobů chování. Vede k uvědomění si hodnoty spolupráce a pomoci.

---

⁵⁶ MAZÁNKOVÁ, L. Základy didaktiky. Brno: IMS, 2006. str. 30-33

2) Multikulturní výchova

V rámci multikulturní výchovy se žáci seznamují s rozmanitostí různých kultur, jejich tradicemi a hodnotami. Velkou úlohu hraje již samotná škola jako prostředí, v němž se setkávají žáci z nejrůznějšího sociálního a kulturního zázemí. Škola by měla zabezpečit takové klima, aby se všichni cítili rovnoprávně, byli vedeni ke vzájemné toleranci a předcházení předsudkům. Cílem výchovy je naučit žáky uvědomovat si možné dopady svých verbálních i neverbálních projevů a nést zodpovědnost za své jednání.

3) Environmentální výchova

Vede k aktivní účasti na ochraně a utváření prostředí, ovlivňuje životní styl a hodnotovou orientaci žáků. Rozvíjí porozumění vztahům člověk a prostředí. Poskytuje znalosti, dovednosti a pěstuje návyky nezbytné pro každodenní žádoucí jednání vůči prostředí. Žáci se učí komunikovat o problémech životního prostředí a racionálně obhajovat a zdůvodňovat své názory a stanoviska. Zároveň se učí citlivému přístupu k přírodě, přírodnímu a kulturnímu dědictví.

4) Mediální výchova

Pro uplatnění jedince ve společnosti je důležité umět pracovat s informacemi. Umět zpracovat, vyhodnotit a využít podněty přicházející zj. z médií, která jsou stále důležitějším socializačním faktorem. Mediální výchova má tedy žáka vybavit základní úrovní mediální gramotnosti. S tím souvisí i osvojení základních pravidel veřejné komunikace, dialogu a argumentace. V oblasti postojů a hodnot vede žáky k uvědomování si hodnoty vlastního života, zj. volného času a odpovědnosti za jeho naplnění.

5) Výchova v evropských a globálních souvislostech

Podporuje ve vědomí a jednání žáků tradiční evropské hodnoty, k nimž patří humanismus, svobodná lidská vůle, morálka, uplatňování práva a osobní zodpovědnost spolu s kritickým myšlením, racionálním uvažováním a tvořivostí. V rámci výchovy je žákům objasňováno kulturní a historické dědictví jako zdroj poznání. Velmi úzce souvisí i s výukou cizích jazyků.

Každá ze vzdělávacích oblastí se dělí na vzdělávací obory. Ve své práci uvádím pouze dva, ve kterých se žáci setkávají s průřezovými tématy na všech základních školách bez výjimky.

- Výchova k občanství

Výchova k občanství se zaměřuje na utváření vlastností souvisejících s orientací a začleňováním do společenských vztahů a vazeb. Žáci se učí poznávat druhé lidi, sebe sama, respektovat a uplatňovat mravní principy, přebírat zodpovědnost za své jednání a názory. Nejčastějšími metodami jsou skupinové vyučování, řízená diskuze, reprodukce textu, dramatizace, projekty, samostatná práce a výklad.

- Výchova ke zdraví

Výchova ke zdraví učí žáky aktivně rozvíjet a chránit zdraví své i ostatních. Cílem je upevňování preventivních návyků, pochopení hodnoty zdraví a poznání zásadních životních hodnot. Tomuto se žáci učí prostřednictvím projektů, řízenou diskuzí, exkurzemi, výukou v blocích a skupinovou prací.⁵⁷

Poslední kapitola teoretické části vymezuje vlastnosti a funkce prostředí při formování hodnotového žebříčku. Cílem a smyslem vzdělávání je rozvíjet a stimulovat žáka, utvářet a rozvíjet praktické dovednosti. Přičemž hodnoty a hodnotová orientace významně ovlivňují chování dětí. Proto by přenos hodnot měl být významným prvkem výchovy jak ze strany rodičů, tak ostatních výchovně - vzdělávacích institucí.

Následující část shrnuje výsledky dotazníkového šetření, ze kterých je patrné jaké hodnoty děti preferují a koho nebo co považují za hlavního činitele ovlivňujícího formování jejich hodnotového systému.

---

⁵⁷ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: VÚP, 2005.

4. Průzkum hodnot a hodnotové orientace žáků 2. stupně ZŠ Slovan Kroměříž

4.1. Projekt průzkumu

Cílem průzkumu je zjistit, jaké hodnoty preferují žáci vyšších ročníků 2. stupně ZŠ Slovan Kroměříž. V souvislosti s jejich hodnotovou orientací jsem zjišťovala i míru vlivu vrstevníků a rodiny na její utváření.

Hypotézy

H1 : Všichni žáci jsou (bez ohledu na věk i pohlaví) orientováni materialisticky

První hypotézu jsem založila na faktu, že dnešní konzumní společnost se žene spíše za ziskem a úspěchem. Mezi dětmi má vyšší status ten, kdo má peníze, značkové oblečení a poslední vymoženky techniky. Proto si myslím, že u dětí budou hodnoty peněz a kariéry v první polovině hodnotového žebříčku, mezi přáními budou převládat přání materialistická a peníze z kapesného budou spíše utrácet než je šetřit.

H2 : Sportovní třída bude více preferovat hodnotu peníze

Myslím si, že hodnotu peněz budou preferovat respondenti ze sportovní třídy kvůli finanční náročnosti svých zájmů. Zároveň by mohli vybrat hodnotu peněz jako vyjádření své touhy dosáhnout sportem finančního zajištění v budoucnosti.

H3 : Matematická třída bude více preferovat hodnotu vzdělání

Vzdělání budou respondenti z matematických tříd uvádět v první polovině hodnotového žebříčku, protože předpokládám jejich cílevědomost a snahu dosáhnout vyššího vzdělání. Vzdělání považují za důležité i rodiče, kteří sami mají vystudovanou vysokou školu. Počet rodičů s vysokoškolským vzděláním bude vyšší než u ostatních skupin respondentů.

H4 : Třídy bez specializace budou více preferovat hodnotu přátel

Domnívám se, že respondenti ze tříd bez specializace budou preferovat hodnotu přátel, protože většina z nich nemá časově náročné koníčky a mezi vrstevníky se budou snáz realizovat, také proto, že vrstevnická skupina si normy vytváří sama a nemusí respektovat normy dospělé společnosti.

H5: Rodina bude mít větší vliv na utváření hodnot než vrstevníci

I přes skutečnost, že vrstevníci mají pro jedince v tomto období velký význam, předpokládám, že největší vliv na utváření hodnotového systému má rodina a respondenti si toho jsou vědomi.

Metoda průzkumu

Pro svou praktickou část jsme zvolila dotazníkovou metodu. Tato metoda je časově nenáročná, obsáhne velké množství respondentů. Její nevýhodou může být neporozumění zadání, nevhodný nebo nedostatečný výběr odpovědí. Abych zabránila neporozumění, v září 2010 jsem realizovala předvýzkum, v 8. ročníku, ve třídě bez specializace. Tohoto šetření se účastnilo 20 žáků.

Dotazník jsem sestavila tak, aby respondenty neodradil od vyplňování a poskytoval vhodné podněty k vyvozování závěrů.

V úvodu jsem respondenty seznámila s důvodem, proč se na ně obracím. Abych předešla obavám či strachu respondentů, uvedla jsem, že dotazník je zcela anonymní a bude sloužit pouze jako podklad pro mou bakalářskou práci. Dále jsem připojila pokyny k vyplňování dotazníku a poděkování.

Dotazník se skládá z 10 otázek. 3 otázky jsou identifikačního charakteru – pohlaví, rodinné zázemí, vzdělání rodičů. Zbývající věcné otázky se vztahují k danému tématu. Dotazník obsahuje otázky uzavřené, polouzavřené i otevřené, ve kterých se mohou respondenti subjektivně vyjádřit. V některých položkách mají respondenti na výběr z více možností, přičemž uvádí vždy jen jednu. Na vypracování dotazníku je dostatečná časová dotace.

Zadavatel dotazníku vysvětlí žákům pravidla a také skutečnost, že neexistují žádné špatné nebo správné odpovědi, a proto není třeba opisovat od souseda v lavici.

Upozorní, že je důležité, aby každý pracoval na svém zadání a vyjádřil svoje myšlenky a názory.

Dotazník byl zpracován ručně. Pro větší přehlednost jsem uspořádala získané hodnoty do tabulek s následnými komentáři. Nevyhodnocovala jsem každou položku dotazníku samostatně, ale podle příslušnosti k hypotézám.

H1 : Všichni žáci jsou (bez ohledu na věk i pohlaví) orientováni materialisticky
pomocí otázek č. 1, 4, 5, 7, 8 pro celkové hodnoty

H2 : Sportovní třída bude více preferovat hodnotu peníze
pomocí otázek č. 1, 8 pouze pro sportovní třídy

H3 : Matematická třída bude více preferovat hodnotu vzdělání
pomocí otázek č. 1, 3, 8 pro matematické třídy

H4 : Třídy bez specializace budou více preferovat hodnotu přátelé
pomocí otázek č. 1, 6, 8 pro třídy bez specializace

H5: Rodina bude mít větší vliv na utváření hodnot než vrstevníci
pomocí otázek č. 2, 6, 8, 9 pro celkové hodnoty

Vzorek průzkumu

Své dotazníkové šetření jsem prováděla na Základní škole Slovan v Kroměříži.

ZŠ Slovan Kroměříž má více než 30ti letou tradici v oblasti vzdělávání. Škola má svá specifika, která ji odlišují od ostatních škol. Je zařazena do sítě škol podporujících zdraví a zapojena do mezinárodní sítě Bezpečných škol. Prioritou školy je posílení cizích jazyků, přírodovědných předmětů a preferování sportovní výchovy. Cílem je vést žáky k zodpovědnosti za své zdraví a ke zdravému životnímu stylu. Škola věnuje speciální pozornost jak nadaným dětem ve třídách s rozšířenou výukou matematiky a přírodovědných předmětů a ve třídách s rozšířenou tělesnou výchovou, tak i žákům se zdravotním a sociálním znevýhodněním.

Dotazník týkající se zkoumání hodnotové orientace jsem předložila žákům 2. stupně, konkrétně žákům 8. a 9. ročníků. Oba ročníky jsou rozděleny na třídy bez specializace a třídy se specializací – s rozšířenou výukou matematiky a přírodovědných předmětů a s rozšířenou výukou tělesné výchovy.

4.2. Vyhodnocení průzkumu

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 165 žáků. Návratnost dotazníků byla 96%.

Tabulka 1

Celkový počet respondentů		
	počet	%
dívky	69	44
chlapci	89	56
celkem	158	100

Tabulka 3

Počet respondentů ze sportovních tříd		
	počet	%
dívky	16	41
chlapci	23	59
celkem	39	100

Tabulka 2

Počet respondentů z matematických tříd		
	počet	%
dívky	24	53
chlapci	21	47
celkem	45	100

Tabulka 4

Počet respondentů ze tříd bez specializace		
	počet	%
dívky	29	39
chlapci	45	61
celkem	74	100

Hypotéza 1:

Všichni žáci jsou (bez rozdílu pohlaví a věku) orientováni materialisticky

Celkem se šetření účastnilo 158 respondentů, z toho 69 dívek (44%) a 89 chlapců (56%).

Tabulka 5

4. Dostáváš kapesné?						
	dívky		chlapci		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
ano	48	70	65	73	113	71,5
ne	21	30	24	27	45	28,5

Tabulka 6

5. Za co nejvíc utrácíš?						
	dívky		chlapci		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
oblečení	31	45	21	23	52	33
jídlo	14	20	22	25	36	23
knihy, časopisy	5	7	0	0	5	3
zájmy	13	19	40	45	53	33,5
jiné	6	9	6	7	12	7,5

Z tabulky 5, 6 vyplývá, že přes 70% respondentů dostává kapesné, které dívky utrácejí převážně za oblečení (45%) a chlapci investují do zájmů (45%). Mezi zájmy se nejčastěji objevily sportovní a ty, které souvisí s počítačovou technikou a zvířaty. V odpovědích jiné se pouze u 2 respondentů objevila odpověď, že neutrácí a spoří si, o mnoho častější byla odpověď, že peníze utrácí za „cigára, kalení a alkohol“.

Odpovědi na otázku č. 7, která byla v dotazníku zadána jako otevřená, jsem při vyhodnocování rozdělila do 4 kategorií, jak je patrné z tabulky 7. Mezi duchovní přání jsem přiřazovala zdraví, šťastný život, spokojenou budoucnost. Mezi materiální přání peníze, nový počítač, nové vybavení, atd. Kategorii škola jsem zařadila zejména pro žáky 9. ročníků, kteří se v současné době rozhodují o budoucím povolání, a proto u nich tato položka figurovala častěji. V položce jiná přání se objevovaly odpovědi odstěhovat se do Řecka, zahrát si v obraně Sparty s Tomášem Řepkou, být Superman, vynalézt stroj času, atd.

Tabulka 7

7. Kdybys měl(a) 1 přání, co by sis přál(a)?						
	dívky		chlapci		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
materiální	8	11,5	31	35	39	25
duchovní	35	51	27	30	62	39
jiné	15	21,5	23	26	38	24
škola	11	16	8	9	19	12

Jak je patrné z tabulky 7, u dívek převládají hodnoty duchovní, kdežto chlapci jsou více zaměřeni na materialistická přání.

Toto zjištění koresponduje i s výsledky z otázky č. 8, kde měli respondenti seřadit hodnoty podle individuálního významu. U chlapců se peníze vyskytují ještě v první polovině žebříčku, v závěsu s kariérou na 7. místě. Dívky mají peníze na 7. místě a kariéra se objevuje až na 10. místě. Viz tabulka 8.

Tabulka 8

8. Seřad' následující hodnoty (celkem)			
poř.	dívky	chlapci	celkem
1	zdraví	zdraví	zdraví
2	rodina	rodina	rodina
3	přátelé	láska	láska
4	láska	přátelé	přátelé
5	štěstí	štěstí	štěstí
6	vzdělání	peníze	vzdělání
7	peníze	kariéra	peníze
8	zábava	vzdělání	kariéra
9	svoboda	zábava	zábava
10	kariéra	svoboda	svoboda
11	volný čas	volný čas	volný čas
12	sport	sport	sport

Závěr:

Hypotéza 1 byla vyvrácena.

I když převládající současné potřeby, zejména u chlapců, jsou spíše materialistické (tabulka 6), hodnotíme-li vzorek respondentů jako celek, nejvíce preferují duchovní hodnoty, tabulka 7. V první polovině hodnotového žebříčku se objevují pouze duchovní hodnoty, tabulka 8.

Hypotéza 2:

Sportovní třídy budou více preferovat hodnotu peníze

Celkem se šetření účastnilo 39 respondentů ze sportovních tříd, z toho 16 dívek (41%) a 23 chlapců (59%), z osmého a devátého ročníku.

Tabulka 9

8. Seřad' následující hodnoty (sportovní třídy)			
poř.	dívky	chlapci	celkem
1	zdraví	zdraví	zdraví
2	rodina	rodina	rodina
3	štěstí	láska	láska
4	láska	přátelé	přátelé
5	přátelé	štěstí	štěstí
6	vzdělání	sport	vzdělání
7	peníze	kariéra	kariéra
8	kariéra	vzdělání	sport
9	svoboda	peníze	peníze
10	zábava	volný čas	svoboda
11	sport	zábava	zábava
12	volný čas	svoboda	volný čas

Závěr:

Hypotéza 2 byla vyvrácena.

Jak ukazuje tabulka 9, hodnota peníze se objevuje až v druhé polovině hodnotového žebříčku, u dívek na 7. místě (44%), kdežto u chlapců až na 9. místě (72%). V celkovém hodnocení kariéra (7. místo) předchází před penězi (9. místo). Myslím si, že kariéru staví před peníze z toho důvodu, že si formují představu, čeho by chtěli v životě dosáhnout. Peníze na jejich náročný koníček stále dostávají od rodičů, proto hodnotu peněz umísťují na konec svého hodnotového žebříčku a nepovažují ji za důležitou.

Hypotéza 3:

Matematické třídy bude více preferovat hodnotu vzdělání

Šetření se účastnilo 24 dívek (53%) a 21 chlapců (47%) z osmého a devátého ročníku tříd s rozšířenou výukou přírodovědných předmětů a matematiky („matematické třídy“).

Tabulka 10

3. Vzdělání rodičů - matka						
	dívky		chlapci		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
ZŠ	0	0	0	0	0	0
bez maturity	1	4	5	24	6	13
s maturitou	15	62,5	12	57	27	60
VŠ	8	33,5	4	19	12	27
nevím	0	0	0	0	0	0

3. Vzdělání rodičů - otec						
	dívky		chlapci		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
ZŠ	0	0	0	0	0	0
bez maturity	4	17	3	14	7	16
s maturitou	9	37,5	7	33,5	16	35,5
VŠ	9	37,5	7	33,5	16	35,5
nevím	2	0	4	19	6	13

Převládající vzdělání matek je středoškolské s maturitou, kdežto u otců se středoškolské s maturitou a vysokoškolské vzdělání rovnají, jak ukazuje tabulka 10. V porovnání s jinými třídami je počet vysokoškolsky vzdělaných rodičů žáků z matematických tříd vyšší.

Tabulka 11

8. Seřad' následující hodnoty (matematické třídy)			
poř.	dívky	chlapci	celkem
1	zdraví	zdraví	zdraví
2	rodina	rodina	rodina
3	přátelé	láska	přátelé
4	láska	přátelé	láska
5	štěstí	peníze	štěstí
6	vzdělání	kariéra	peníze
7	peníze	štěstí	vzdělání
8	zábava	vzdělání	svoboda
9	svoboda	zábava	kariéra
10	kariéra	svoboda	zábava
11	volný čas	volný čas	volný čas
12	sport	sport	sport

Dívky opravdu uvedly vzdělání v první polovině svého hodnotového žebříčku, tj. na 6. místě, zatímco chlapci mají tuto hodnotu na 8. místě. Před vzděláním preferují peníze a kariéru. Celkově se vzdělání v hodnotovém žebříčku žáků z matematické třídy umístilo na 7. místě. Kdežto v celkovém hodnocení všech respondentů je hodnota vzdělání již na 6. místě.

Závěr:

Hypotéza 3 byla vyvrácena.

Získaný výsledek může být způsoben tím, že učivo žáci zvládají bez větší námahy, proto vzdělání nepovažují za důležité a naopak větší důležitost přikládají kariéře, penězům a štěstí, o kterých předpokládají, že k jejich získání budou muset vynaložit větší úsilí.

Hypotéza 4:

Třídy bez specializace budou více preferovat hodnotu přátel

Šetření se účastnilo 29 dívek (39%) a 74 chlapců (61%) z osmého a devátého ročníku, tříd bez specializace.

Tabulka 12

6. Kolik máš kamarádů?						
	dívky		chlapci		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
hodně	23	79	42	93	65	88
jen několik	6	21	3	7	9	12
žádné	0	0	0	0	0	0

88% respondentů se shodlo na tom, že mají hodně přátel.

Tabulka 13

8. Seřad' následující hodnoty (třídy bez specializace)			
poř.	dívky	chlapci	celkem
1	zdraví	zdraví	zdraví
2	láska	rodina	rodina
3	rodina	láska	láska
4	štěstí	štěstí	štěstí
5	přátelé	přátelé	přátelé
6	vzdělání	peníze	peníze

Respondenti ze tříd bez specializace hodnotu přátel opravdu uvedli v první polovině svých hodnotových žebříčků, tj. na 5. místě.

Závěr:

Hypotéza 4 byla potvrzena.

Když porovnááme hodnotové systémy pro jednotlivé skupiny respondentů, je zvláštní, že respondenti ze tříd bez specializace uvedli hodnotu přátel až na 5. místě, kdežto ve sportovních třídách byly přátelé na 4. místě a v matematických třídách dokonce na 3. místě. Tuto skutečnost přičítám faktu, že respondenti vzdělání nepovažují za prioritu a většinou nemají časově náročný zájem a jak sami uvedli, mají hodně přátel, s nimiž mohou být téměř denně v kontaktu.

Hypotéza 5:

Rodina bude mít větší vliv na utváření hodnot než vrstevníci

Šetření se účastnilo 69 dívek (44%) a 89 chlapců (56%) ze všech tříd osmého a devátého ročníku.

Tabulka 14

2. S kým bydlíš?						
	dívky		chlapci		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
s oběma rodiči	46	67	60	67	106	67
s matkou	20	29	26	29	46	29
s otcem	1	1	1	1,5	2	1,5
jiná možnost	2	3	2	4,5	4	2,5

Oproti statistickým údajům, podle kterých se každé druhé manželství rozvádí, 67% respondentů žije s oběma rodiči v jedné domácnosti. Pokud jsou rodiče rozvedeni, 29% žije pouze s matkou. 1,25% respondentů uvedlo, že žijí ve střídavé péči a 1,25% v Klokánku.

Tabulka 15

6. Kolik máš kamarádů?						
	dívky		chlapci		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
hodně	57	83	84	94	141	89
jen několik	12	17	5	6	17	11
žádné	0	0	0	0	0	0

Podle tabulky 15 je zřejmé, že subjektivní potřebu a touhu patřit do kolektivu vrstevníků pociťují všichni respondenti. Z 89% odpověděli, že mají hodně kamarádů.

I přesto, že 29% respondentů žije pouze s matkou, rodinu jako celek považuje za důležitou hodnotu většina respondentů, jak uvidíte v tabulce 16.

Tabulka 16

8. Seřad' následující hodnoty (celkem)			
poř.	dívky	chlapci	celkem
1	zdraví	zdraví	zdraví
2	rodina	rodina	rodina
3	přátelé	láska	láska
4	láska	přátelé	přátelé
5	štěstí	štěstí	štěstí
6	vzdělání	peníze	vzdělání

Rodina (2. místo) je respondenty vnímána jako mnohem důležitější než přátelé. Přátelé u dívek zaujímají 3. místo, kdežto u chlapců a v celkové hodnotě až 4. místo.

Tabulka 17

9. Co ovlivnilo tvůj předchozí výběr?						
	dívky		chlapci		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
rodina	38	55	55	62	93	59
vrstevníci	15	21,5	14	16	29	18,5
média	0	0	4	4	4	2,5
škola	3	4,5	2	2	5	3
jiné	13	19	14	16	27	17

Na otázku „Kdo nebo co si myslíš, že ovlivnil tvůj výběr hodnot“ 59% respondentů uvedlo rodinu. Míra vlivu je ovšem přiznána i vrstevníkům, kteří zaujímají druhou pozici s 18,5%. Škola získala pouhá 3%. V odpovědích jiné se nejčastěji objevovala odpověď „Já sám, moje osobnost, nikoho k tomu nepotřebuji, vymyslel jsem to sám podle sebe“, atd.

Závěr:

Hypotéza 5 byla potvrzena.

Míra vlivu vrstevníků je patrná ze všech výsledných tabulek, ale první místo vždy zaujímá rodina, jako nejdůležitější činitel, který ovlivňuje a formuje osobnost jedince a jeho hodnotovou orientaci od raného dětství. Jsem ráda, že i přes osobní neshody s rodiči v tomto období jsou si děti této skutečnosti vědomi.

V praktické části jsem pomocí dotazníkového šetření zjišťovala, jaké hodnoty preferují děti ve věku od 13 do 16 let, konkrétně žáci osmých a devátých ročníků Základní školy Slovan v Kroměříži. Zároveň jsem se zaměřila na míru vlivu jednotlivých činitelů při formování jejich hodnotového systému.

Opravdu jsou tedy děti tak materialistické? Na základě rozboru přání, které mohli žáci individuálně vyjádřit, můžeme říct, že chlapci jsou zaměřeni na materiální hodnoty více než dívky. Z výsledků průzkumu je pak patrné, že respondenti preferují převážně duchovní hodnoty. První je téměř bez výjimky hodnota zdraví. Zajímavé ovšem je, že ačkoliv si děti hodnotu zdraví velmi cení, hodnotu sport, který prezentuje význam starosti o zdraví, dodržování životosprávy a dobré fyzické kondice, je umístěn na konci hodnotového žebříčku, tj. na 12. místě. Výjimku tvoří respondenti ze sportovních tříd, kteří hodnotu sport umístili na 8. místo. Celkově lze říci, že si děti a mládež nejvíce cení především zdraví, rodiny, přátel a lásky. Výsledky mého dotazníkového šetření jsou srovnatelné se závěry průzkumů, které prováděly studentky Masarykovy univerzity na různých základních školách, a také s výzkumy Sociologického ústavu Akademie věd ČR. Hodnotový systém mladé generace je v podstatě shodný s hodnotami uznávanými v celé populaci.

A kdo má na děti a mládež největší vliv? Jednoznačně rodina, kterou označilo jako nejvýznamnějšího činitele při tvorbě hodnotového systému 59% respondentů. Dalším důležitým činitelem jsou vrstevníci, kteří v tomto období hrají nezaměnitelnou roli zejména jako zdroj pocitu bezpečí a jistoty před světem dospělých a jejich požadavky. Pouze 5 respondentů přisuzuje vliv škole a 4 respondenti mají za vzor některé z médií.

Závěr

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma „Hodnotová orientace dětí a její utváření“. Zajímalo mě, zda jsou dnešní děti opravdu tak materialistické, zkažené a ničeho si nevážící, jak je mnohdy zmiňováno v médiích, nebo jsou samostatné, sebevědomé a zatím nepochopené.

Teoretickou část jsem rozdělila do tří kapitol. V první kapitole jsem charakterizovala pojmy hodnota, hodnotová orientace, vymezila jsem jejich význam a možnosti jejich formování v období dospívání. Druhou kapitolu jsem věnovala období dospívání, velmi citlivému období, které je plné změn nejen v osobnosti dospívajícího, ale také ve vztazích k okolí. Do poslední kapitoly jsem zařadila popis vlivů sociálního prostředí na formování názorů a hodnotových orientací u dospívajících. Pozornost věnuji hlavně rodině, základnímu socializačnímu činiteli a prvotnímu převodnímu mechanismu pro přenos hodnot, který vytváří stabilní prostor pro život svých členů. Zaměřuji se i na další činitele – tedy výchovně-vzdělávací instituce (zejména pak školu), ve kterých děti tráví většinu svého dne. Spolu s rodinou mají společný cíl: vychovat všestranně rozvinutého jedince, který je orientován v reálném světě, dokáže nést za své činy odpovědnost a umí si obhájit své názory.

V praktické části jsem pomocí dotazníkového šetření zjišťovala hodnotovou orientaci dětí ve věku 13-16 let na vzorku žáků ze Základní školy Slovan. Respondenty jsem rozdělila do tří skupin podle specializace tříd. Výsledky mě mile překvapily a uklidnily. Děti upřednostňovaly duchovní hodnoty jako jsou zdraví, rodina, láska a přátelé před penězi a zábavou, a to bez ohledu na typ třídy. Na otázku „Co by sis přál(a), kdybys měl(a) jedno přání“, odpovídaly také v kategorii duchovních hodnot a uváděly přání jako spokojený život nebo šťastná a zdravá rodina. Takže i když se na první pohled zajímají o materiálně (nejnovější mobil, notebook a elektronika vůbec), přemýšlí mnohem hlouběji a neberou v potaz pouze vlastní prospěch. Z dotazníků také vyplynulo, že většina respondentů přisuzuje velký význam rodině, která má podle nich rozhodující vliv na formování jejich názorů, postojů a hodnot. Vliv školy se naopak jeví jako velmi malý, a proto jsem se rozhodla přiložit aktivity, pomocí kterých je možno přímo formovat vnímání hodnot a učit se přejímat následky chování v modelových situacích.

Cílem bakalářské práce bylo upozornit na to, jak důležité je formovat hodnotový žebříček dětí již od raného věku. Zároveň má práce posloužit jako metodika pro školská i mimoškolní zařízení, která mají zájem přímo formovat pozitivní hodnoty u svých žáků a studentů. Ačkoliv se hodnoty a hodnotový žebříček v průběhu života mění a vyvíjí, je velmi důležité dětem vštěpovat tyto pozitivní hodnoty co nejdříve a zároveň je naučit přejímat odpovědnost za své činy. Tento proces probíhá v neustálé interakci s dospělými, proto bychom se měli snažit stát „správným“ vzorem. A jaký je to ten „správný vzor“? Možná bude stačit, když budou lidé slušní, moudří a vzdělání.

„Naše mládež miluje přepych. Nemá správné chování. Neuznává autority a nemá úctu před stáří. Děti odmlouvají rodičům, strkají se při jídle a tyranizují své učitele.“

(Sokrates, 5. století př. n. l.)

a já k tomu dodávám: *„a až dospějí, budou stejní jako my.“*

Resumé

Tématem bakalářské práce je Hodnotová orientace dětí a její utváření. Důvodem, který mě vedl k výběru tématu, je zejména moje profesní orientace a skutečnost, že neustále ze všech stran slyšíme stížnosti na současnou mladou generaci, jak je zkažená a ničeho si neváží. Chtěla jsem zjistit, zda se hodnoty dnešní mládeže opravdu tolik odlišují od většinové populace, nebo se jedná pouze o neoprávněné stížnosti.

Cílem práce je tedy zjistit, jaké hodnoty děti preferují a koho nebo co považují za významného činitele při formování svého hodnotového žebříčku. K naplnění tohoto cíle jsem rozdělila bakalářskou práci na dvě části.

V teoretické části charakterizují pojmy hodnota a hodnotová orientace, jejich význam a formování. Nemalou pozornost věnuji období dospívání, které je plné významných individuálních i sociálních změn. K přenosu hodnot dochází v různých prostředích. Ve své práci se blíže zabývám pouze prostředím rodinným a školním, které mají na utváření hodnotové orientace, podle mého názoru, rozhodující vliv.

V praktické části se dozvídáme z výsledků dotazníkového šetření o aktuálním hodnotovém žebříčku žáků osmých a devátých ročníků Základní školy Slovan a vlivu činitelů na výběr hodnot. Na prvních pozicích v hodnotovém žebříčku žáků dominují zdraví, rodina, přátelé a láska, v uvedeném pořadí. Žáci také přičítají největší míru vlivu právě rodině před ostatními činiteli.

Práce má posloužit jako upozornění na důležitost formování hodnotového žebříčku dětí již od raného věku a zároveň jako metodika pro školy, které by chtěly v rámci různých předmětů přímo formovat hodnoty dětí a naučit žáky nést následky svého chování a své volby v modelových situacích.

Anotace

Bakalářská práce s názvem Hodnotová orientace dětí a její utváření se zabývá problematikou tvorby hodnotové orientace u žáků staršího školního věku. V teoretické části jsou vymezeny pojmy hodnota, hodnotová orientace, jejich význam a způsob formování, charakteristika staršího školního věku a nejdůležitější změny v tomto období. Poslední kapitola se věnuje prostředí, ve kterém dochází k přenosu a formování hodnot. V praktické části se pomocí dotazníkového šetření dozvídáme o aktuálním hodnotovém žebříčku dnešních dětí a významu činitelů na výběr hodnot.

Klíčová slova

Hodnoty, hodnotová orientace, morálka, období dospívání, vývojové změny v období dospívání, socializace, rodina, škola a osobnost učitele

Annotation

The bachelor thesis Value orientation of pubescents and its formation deals with problem of values and value orientation. The theoretical part describes values, value orientation, their sense and the way of formation, pubescence and the most important changes of this period. The last chapter is about the place where children reach the values. We know about value orientation and influence of subjects on value choices from questionnaire research in practical part.

Key words

Value, value orientation, moral, puberty, changes in evolution, socialization, family, school and character of teacher

Seznam použité literatury

- CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*. Olomouc: Votobia, 2004. 427 s. ISBN 80-7220-195-6
- ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. 656 s. ISBN 80-7178-463-X
- EYRE, R.,J. *Jak naučit děti hodnotám*. Praha: Portál, 2000. 156 s. ISBN 80-7178-360-9
- FILIPCOVÁ, B. *Člověk, práce, volný čas*. Praha: Svoboda, 1967. 155 s.
- GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992. 674 s. ISBN 80-85605-28-7
- HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál, 2007. 166 s. ISBN 978-80-7367-283-6
- HARTL, P. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X
- HOMOLA, M. *Motivace lidského chování*. Praha: SPN, 1972. 358 s.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a psychologie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-58-3
- KONEČNÁ, A. *Hodnotová orientace z pohledu žáků 2. stupně ZŠ*: bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra občanské výchovy, 2009. 46s.
- KRAUS, J., B. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. 119 s. ISBN 80-7315-004-2
- KRAUS, J., B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2001. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3
- KRAUS, J., B. *Teorie výchovy*. Brno, IMS, 2006.
- KRAUS, J., B. *Sociální pedagogika*. Brno: IMS, 2010.
- KUČEROVÁ, S. *Člověk, hodnoty, výchova*. Prešov: ManaCon, 1996. ISBN 80-85668-3
- KUČEROVÁ, S. *Obecné základy mravní výchovy*. Brno: PdF MU, 1990. 48 s. ISBN 80-210-0183-6
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9

- LANGER, S. *Problémový žák – v době dospívání za základní školy a v nižších třídách gymnázia*. Hradec Králové: Kotva, 2001. 398s. ISBN 80-9022-0-9
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 978-80-7367-325-3
- MAZÁNKOVÁ, L. *Základy didaktiky*. Brno: IMS, 2006.
- MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: SLON, 2001. 250 s. ISBN 80-86429-05-9
- NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-0690-7
- NĚMEC, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002. 119 s. ISBN 80-7315-012-3
- PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002. 232 s. ISBN 80-7178-711-6
- PROKEŠOVÁ, M. *Dítě, radost a výchova*. Ostava: OU PdF, 2003. 166 s. ISBN 80-7042-281-5
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2005. 481 s. ISBN 80-7367-047-X
- PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001. 322 s. ISBN 80-7178-579-2
- ROHREROVÁ, L. *Aktuální hodnoty žáků na základní škole: bakalářská práce*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2008. 68s. Vedoucí bakalářské práce
- ROSENZWEIG, M. *Životní hodnoty – příručka pro učitele občanské výchovy*. Praha: Komenia, 1991. 28 s. ISBN 80-85426-07-2
- SAK, P. *Proměny české mládeže: Česká mládež z pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000. 291 s. ISBN 80-7229-042-8
- SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. 173 s. ISBN 80-7178-559-8
- TAXOVÁ, J. *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání*. Praha: SPN, 1987.
- VACEK, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků*. Praha: Portál, 2008. 128 s. ISBN 978-80-7367-386-4
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. – dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. 67s. ISBN 80-2460-956-8
- VÁGNEROVÁ, M. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum, 2001. 305 s. ISBN 80-246-0181-8
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie – dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. 528 s. ISBN 80-7178-308-0

VÍZDAL, F. *Vývojová psychologie*. Brno: IMS, 2009.

Internetové odkazy:

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dne: 29. 10. 2010)

<<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>>

Přemýšlíme o hodnotách – Lekce osobnostně-sociální výchovy (dne: 6.11. 2010)

<http://www.odyssea.cz/soubory/c_lekce/11_1.pdf>

Informace o škole (dne: 20.10. 2010)

<http://www.zsslovan.cz/viewpage.php?page_id=3>

Seznam příloh

Příloha 1: Vývojová tabulka pro období dospívání od 11. do 15. roku života

Příloha 2: Dotazník

Příloha 3: Tabulkové vyhodnocení preferovaných hodnot pro celkový počet respondentů

Příloha 4: Metodika aktivit vztahujících se k hodnotové orientaci

Příloha 1:

Vývojová tabulka pro období dospívání

od 11. do 15. roku života

Znaky	Roky				
	11.	12.	13.	14.	15.
Myšlení			Postupný vznik teoretického myšlení		
				Spekulování	
Fantazie			Postupný vznik tvůrčí fantazie a její rozvoj		
Paměť			Rozvoj logického zapamatování, tj. na základě logického smyslu (např. kauzality, nadřazenost, a podřazenost, atd.)		
Pozornost			Zkvalitňování pozornosti Zvyšuje se vytrvalost pozornosti		
Vnímání a pozornost			Výběrovost vnímání jevů Vnímá spíše to, co ho zajímá Při pozorování se zaměřuje je na některé věci, které ho zajímají		
Volba povolání				Formování zájmů Vliv kamarádů Vliv okolí Vliv náhodných podnětů bez kritičnosti	
Erotické a sexuální nápadnosti			Paradoxní forma vyhýbání se druhému pohlaví	Mizí vzájemný odpor	
Vztah k druhému pohlaví			Nesmělost, stud, červenání se	Sklon k flirtování a koketování	
			Milostná psaníčka První lásky platonické povahy Potřeba vzbudit zájem u druhého pohlaví Péče o zevnějšek		
Touha po samostatnosti			Silácké projevy Potřeba jednat samostatně, nechce, aby mu někdo poroučel Nápodoba dospělých Negativní projevy (např. odmítání) Přechodný odklon od rodinné intimity Kritický vztah k autoritám Chce něco znamenat		

Znaky	Roky				
	11.	12.	13.	14.	15.
City	Přechodná citová nevyrovnanost Kolísání citů a jejich střídání Zvýšený citový vztah k sobě samému Bez důvodný stud, ostýchavost, plachost Urážlivost Milostná psaníčka				
Subjektivismus	Egoreflexe, zabývá se sám sebou Intimní deníky První básně Pocity osamění a nejistoty, světobol				
Snění	Sexuální a erotické snění Snění o velkých činech Vliv ideálů kladných i záporných				
Aktivita	Zvýšený zájem o cíl činnosti a o výsledky Snadno se nadchne pro nějakou věc, ale brzy ochabne Střídání činností, kdy střídání zájmů				
Sebevýchova	Snaží se sám sebe vychovat k určitému ideálu Rozvíjí si vůli				
Napodobování úspěšných osobností	Chce se podobat kladným někdy i záporným jedincům Snaha napodobovat hrdiny				
Četba	Upouští se od čtení pohádek Oblíbenou četbou je dobrodružná literatura				
				Milostná literatura Umělecká literatura	
Soutěživost	Snahy prosadit se, kdo je silnější, kdo koho přemůže fyzicky, kdo je lepší v určité činnosti, atd. Kritický poměr k okolí a snaha změnit je				
Kritičnost				Spory o různé problémy Kritika nedostatků v životě	

Znaky	Roky				
	11.	12.	13.	14.	15.
Vědomí příslušnosti ke kolektivu		Solidarita ke kolektivu Krytí přestupků kolektivem Ztrácí se tzv. "žalování" Začínají se uplatňovat sociálně psychologické zákony skupiny			
Zájmy			Postupné vznikání vážných zájmů Začátek různých koníčků (sbírání známek, příroda, pěstování květin, apod.)		
Umění			Pokusy o první umělecké výtvořy (básničky, kresby, vyřezávání, atd.)		
Filosofování				První pokusy o formování světového názoru	
Myšlení	Rozvoj induktivního a deduktivního myšlení Rozvoj abstraktního myšlení proti konkrétnímu (1. stupeň)				
			Schopnost tvořit definice pojmů Schopnost pochopit význam přísloví		

Příloha 2:

Dotazník

DOTAZNÍK

Ahoj,

jsem studentkou 3. ročníku Institutu mezioborových studií v Brně. Chtěla bych Tě požádat o vyplnění dotazníku, který poslouží k vypracování praktické části mé bakalářské práce.

Prosím Tě o pravdivé vyplnění. Dotazník je anonymní a informace získané jeho prostřednictvím budou použity výhradně pro účely mé bakalářské práce.

Děkuji za Tvou ochotu a spolupráci.

V Kroměříži, listopad 2010

Pokyny k vyplnění dotazníku:

- pokud není uvedeno jinak, vyber pouze **jednu možnost**
- vybranou odpověď zakroužkuj, případně dopiš
- pokud budeš mít potřebu k nějaké otázce vyjádřit možnost, která tam není uvedena, napiš ji

1. pohlaví : žena - muž

2. S kým bydlíš :

- a) s oběma rodiči
- b) pouze s matkou
- c) pouze s otcem
- d) jiná možnost.....

3. Jaké je vzdělání rodičů? (ZŠ, SŠ s maturitou, SŠ bez maturity, VŠ, nevím)

matka.....

otec.....

4. Dostáváš kapesné?

ano - ne

5. Za co nejvíc utrácíš?

- a) oblečení
- b) jídlo (sladkosti, brambůrky, fastfood,...)
- c) knihy, časopisy
- d) investuji do svých zájmů.....
- e) jiné.....

6. Kolik máš přátel?

- a) mám jich hodně
- b) přátel mám jen pár
- c) nemám přátele

7. Kdybys měl(a) 1 přání, co by sis přál(a)?

.....
.....

8. Následující hodnoty seřaď podle osobní důležitosti pomocí čísel 1 – 12.

Platí: 1 – nejvíce důležitá, 12 – nejméně důležitá.

a) štěstí	g) sport
b) zdraví	h) láska
c) svoboda	i) přátelé
d) peníze	j) volný čas
e) rodina	k) práce (kariéra)
f) zábava	l) vzdělání

9. Kdo (co) si myslíš, že Tě ovlivnil(o) při výběru hodnot v otázce 8.?

- a) rodiče, rodina
- b) vrstevníci
- c) média
- d) učitelé, škola
- e) jiní.....

10. Kamarády máš spíše:

- a) mezi vrstevníky (stejně starými jako ty)
- b) mezi staršími než jsi ty
- c) mezi mladšími než jsi ty

Příloha 3:

Tabulkové vyhodnocení preferovaných hodnot pro celkový počet respondentů

a) celkem

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
šťěstí	9	14	21	20	26	21	16	8	7	4	6	6
zdraví	77	35	10	15	7	5	3	4	0	1	1	0
svoboda	1	4	5	6	8	13	15	17	24	30	19	16
peníze	1	7	11	13	13	19	26	9	21	12	10	16
rodina	43	51	21	9	15	8	6	2	2	1	0	0
zábava	0	2	4	5	11	14	19	21	25	24	21	12
sport	5	2	8	7	12	8	6	14	8	15	23	50
láska	16	13	32	31	13	11	13	11	9	5	4	0
přátelé	5	21	28	21	28	15	12	17	5	5	1	0
volný čas	0	0	0	4	3	10	12	14	21	29	32	33
kariéra	0	3	7	16	11	12	18	23	13	17	28	10
vzdělání	1	6	10	11	12	21	14	18	23	16	13	13

b) dívky

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
šťěstí	4	6	13	7	16	11	4	3	0	1	2	2
zdraví	33	14	5	10	2	2	2	1	0	0	0	0
svoboda	1	0	3	1	5	6	7	8	14	12	6	6
peníze	0	4	0	4	5	10	15	3	13	7	2	6
rodina	17	23	11	5	8	3	1	0	1	0	0	0
zábava	0	0	1	2	3	9	10	14	8	12	7	3
sport	0	0	2	2	3	4	3	4	3	6	13	29
láska	8	9	12	17	7	4	5	5	1	1	0	0
přátelé	5	9	16	10	9	2	5	9	3	1	0	0
volný čas	0	0	0	0	1	2	1	5	11	14	19	16
kariéra	0	2	3	4	4	6	8	6	3	12	15	6
vzdělání	1	2	3	7	6	11	7	8	10	7	6	1

c) chlapci

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
šťěstí	5	8	8	13	10	10	12	5	7	3	4	4
zdraví	44	21	5	5	5	3	1	3	0	1	1	0
svoboda	0	4	2	5	3	7	8	9	10	18	13	10
peníze	1	3	11	9	8	9	11	6	8	5	8	10
rodina	26	28	10	4	7	5	5	2	1	1	0	0
zábava	0	2	3	3	8	5	9	7	17	12	14	9
sport	5	2	6	5	9	4	3	10	5	9	10	21
láska	8	4	20	14	6	7	8	6	8	4	4	0
přátelé	0	12	12	11	19	13	7	8	2	3	2	0
volný čas	0	0	0	4	2	7	12	9	10	15	13	17
kariéra	0	1	4	12	7	7	9	14	8	10	13	4
vzdělání	0	4	7	4	6	10	7	10	13	9	7	12

Příloha 4:

Metodika aktivit vztahujících se k hodnotové orientaci

Ze šetření v praktické části jsme se dozvěděli, že největší míru vlivu připisují respondenti rodině. V teoretické části jsem ovšem uvedla, že neméně významnou roli hraje také škola a jiné výchovně-vzdělávací instituce, které se podílejí na formování osobnosti jedince a utváření jeho hodnotové orientace. Podívejme se nyní, jakým způsobem je možné zvýšit míru vlivu školy na přenos hodnot.

Při zpracování této části jsem vycházela z Projektu Odyssea, z metodických pokynů pro vyučující pro projektové dny na ZŠ Slovan Kroměříž a z vlastních zkušeností s následujícími hrami.

Burza hodnot

Věk: 12let a více

Čas: 30 minut pro variantu 1 (15 minut reflexe)
45 minut pro variantu 2 (15 minut reflexe)

Uvedení do situace:

Př.

Hodnota je míra ocenění, kterou připisujeme vztahům, lidem nebo věcem.

Nejprve si formou brainstormingu stanovíme, co je to hodnota. Žáci většinou začínají rovnou vyjmenovávat konkrétní hodnoty. Ty nakonec rozdělíme na materiální a duchovní.

Varianta 1:

Jsme v aukční síni, kde licitátor vyvolává hodnoty, které si mohou žáci za papírové bankovky (max. 100 euro), které dostanou, zakoupit. Počet hodnot je omezený a žádná z nich se neopakuje. Hodnota připadne tomu, kdo dá nejvyšší nabídku. Po poslední položce aukci ukončíme a nastává diskuze.

Návrh na dražené předměty: kolo, MP4, nový mobil, domácí kino, zařízený pokoj, dům, cesta kolem světa, přátelství, láska, zdraví, kariéra, spokojená budoucnost, ...

Varianta 2:

Každý žák napíše na 10 papírků, které dostane, 10 různých hodnot. Všechny se zamíchají do klobouku. Žáci dostanou pracovní list s 10 okénky a jejich úkolem je získané hodnoty do okének vlepít podle vlastního významu. Nutné je zdůraznit, že vlepovat mohou až poté, co získají všech 10 hodnot, aby si mohli sestavit správný žebříček hodnot.

Možná reflexe:

Pro variantu 1: Jak jsi spokojen(a) svým výběrem?
Co tě mrzí, že jsi nezískal(a)?

Pro variantu 2: Kterou hodnotu bylo nejtěžší získat?
Proč myslíš, že tomu tak bylo?
Kterou hodnotu bylo naopak nejlehčí získat?
Proč myslíš, že o ni neměli ostatní zájem?

Poznámka pro vedoucího skupiny: Žáci většinou chtějí znát i váš hodnotový žebříček

Zhodnocení přínosu pro žáky:

Pro variantu 1:

Diskutujeme o tom, zda je lepší se rozhodovat rychle nebo až po důkladném uvážení. Obě rozhodnutí obhájit příklady. Rychlé rozhodnutí např. při autonehodě, uvážlivost je důležitá např. při výběr střední školy nebo partnera.

Žáci jsou schopni obě stanoviska pro rozhodování odůvodnit. Při srovnání s jinými si dokáže obhájit, proč si vybral danou hodnotu a co pro něj znamená.

Pro variantu 2:

Žáci si ujasní základní hodnoty a jejich význam pro život jedince i společnosti. Sestaví si hodnotový žebříček a dokáží si pozice hodnot v něm uhájit.

Popis rolí

(Komise pro mládež Obecního úřadu městečka Potočná)

Věk: 15let a více

Čas: 30 minut (15 minut reflexe)

Uvedení do situace: Navození situace, o které se bude jednat

Př.

„Dobrý den vážení členové Komise pro mládež, dnes jsme se zde sešli, abychom vyřešili žádosti a stížnosti, které se nám zde poslední dobou hromadí. Jak jistě všichni víte, oblast parku v městečku Potočná se poslední dobou změnila v ráj zlodějů, lapků a drogově závislých, s tím se musí něco udělat. Proto bych o slovo poprosila našeho pana starostu, který má k této problematice nejvíce co říci.“

Př.

Mládež sepsala petici, ve které město žádá o povolení výstavby nového skateparku s legální plochou pro sprayery. Radní se zatím na ničem neusnesli, ale městem se šíří zpráva, že pokud by k něčemu takovému došlo, tak pouze v případě, že tento objekt bude sledován kamerovým systémem, aby zde nedocházelo k nepřístojnostem.

Popis hry: Jmenujeme 4 hlavní role, které budeme blíže specifikovat. Ostatní žáci budou hrát sami sebe v roli poradců a poradkyň.

Starosta Vítězslav Stojan: Je znám tím, že se stará o „právo a pořádek“ v obci Potočná. Proto také ani neváhá přivolat policii, zakázat vstup do objektu a udělat na místě důtky nebo jmenovitě oznamovat prohřešky mladistvých v úřední vývěsce. Jeho nejčastějším argumentem je „Kam bychom došli...“ V naléhavých případech podává také nezvyklé návrhy na rozhodnutí v obecní radě, která jim zpravidla „požehná“. Proto také může řídit železnou rukou, on přece ví, co je pro obyvatele dobré.

Člen obecní rady Bedřich Kostelník: Je aktivní nejen na obecním úřadě, ale angažuje se i v církvi. Hraje také v místní sportovní jednotě mužstvu volejbalistů. Povoláním je účetní. Jeho základní postoj je formován jeho různými aktivitami. Proto také vždy hájí zájmy mládeže, zastává však názor, že kontrola a dohled jsou velmi důležité.

Vedoucí úřadu Vlasta Špaldová: V úřadě má na starosti oblast práce s mládeží. Vzdělání potřebné na funkci vedoucí úřadu si tvrdě vydobyla studiem dalšího oboru. Proto má také vysoké požadavky na výkony ostatních. I mládež musí podle jejího názoru nejprve něco dokázat a teprve pak může mít nějaké nároky. Proto se považuje také za zástupkyni zájmů mládeže.

Poradkyně a poradce: Hrají „sami sebe“.

Reflexe:

Jak se ti líbila tvá role?

Kdybys byl v roli někoho jiného, choval by ses stejně?

Zhodnocení přínosu pro žáky:

Žáci si vyzkoušejí, jaké je to být tím, kdo musí umět obhájit svůj názor a navíc o něm přesvědčit i ostatní. Zažijí si situaci, kdy se musí na něčem dohodnout a na základě shody vymyslet řešení. Naučí se tedy naslouchat, spolupracovat a jednat podle svého přesvědčení (svých hodnot) i v zájmu ostatních.

Stejným způsobem se dají řešit i aktuálně nastalé problémy ve třídě, pod rouškou případu z městečka Potočná (riziko šikany, pravidla fungování v kolektivu, ...).

A co teď?

Věk: 10let a více

Čas: 15 minut na výběr hodnot a zdramatizování,
15 minut prezentace, pro každou skupinu
(15 minut reflexe)

Popis hry: Žáci se rozdělí do pětičlenných skupinek. Každá skupinka si stanoví 2 různé hodnoty, které jsou pro ně důležité. (Někdy je vhodné na lístečky napsat hodnoty a ty následně losovat z klobouku, v případě, že jsou děti nerozhodné nebo, aby se urychlil průběh.) Následně vymyslí a zdramatizují 2 možná řešení situace s ohledem na vybrané hodnoty. Teprve po ukončení dramatizace, ostatní hádají, o kterou hodnotu je jednalo.

Uvedení do situace:

Př.

Babička leží doma v posteli a nemůže vstát. Ráno nešikovně uklouzla v koupelně a upadla, a od té doby ji bolí záda.

Jirka má odpoledne volno a chce jít s rukama na fotbal.

Lucka má odpoledne hodinu klavíru a musí se učit na zítřejší písečku.

Tatínek má dnes narozeniny, je na služební cestě v zahraničí, vrátí se domů v osm hodin večer.

Maminka je do čtyř hodin v práci, cestou domů chce koupit dárek pro tatínka k narozeninám a potom doma připravit slavnostní večeři pro celou rodinu.

Babička telefonuje Luce a říká: „Ahoj Lucinko, já jsem spadla v koupelně a příšerně mě bolí záda, ani pohnout se už nemůžu. A na tatínka se nemůžu dovolat...“

Reflexe:

Už se vám někdy něco podobného přihodilo?

Jak byste se v takové situaci zachovali vy?

Proč jste si vybrali tyto hodnoty?

Zhodnocení přínosu pro žáky:

Žáci si díky dramatizaci prožijí konfliktní situaci. Jsou schopni si obhájit, proč sehráli konec příběhu zrovna tímto způsobem a proč si vybrali tyto hodnoty. Proto budou schopni v budoucnu reagovat podle prožitých zkušeností.